

המסרון היומי

נקודות נבחרות
מהדף היומי

מסכת סנהדרין

לעילוי נשמת אלעד צפריר בן נתנאל נחום

מהדורה ראשונה - כסלו תשפ"ה

כתיבה: הרב הראל שפירא

עיצוב: שגית פריימן www.sagitzuv.com

פורטל הדף היומי

אתר: www.daf-yomi.com

דוא"ל: daf-yomi@daf-yomi.com

לתגובות, עדכונים

וקבלת המסרון מדי יום:

היוזמה לכתיבת "המסרון היומי" באה בעקבות פנייה שקיבלנו מקרוב משפחה שאינו נמנה עם לומדי הדף היומי, אך ביקש להיחשף בכל יום לנקודות נבחרות מהתכנים הנלמדים בו, ובכך להרגיש שייכות מסוימת ללומדים. לאחר היסוס, שקלנו את הדבר והחלטנו לנסות ולראות אם יהיו מתעניינים נוספים ברעיון זה. פרסמנו את הרעיון והופתענו להיווכח שיש לכך ביקוש רב מאוד - מעל 5,000 איש נרשמו וביקשו לקבל בכל בוקר את "המסרון היומי" של הדף היומי הנלמד באותו יום.

"המסרון היומי" אינו מהווה תקציר או סיכום לדף היומי. מטרתו לגעת רק בתכנים נבחרים בכל דף. התכנים הובאו לעיתים בציטוט מדויק ולעיתים בניסוח משלנו לדברי הגמרא. קטעים מפורסמים מהדף היומי אף הבלטנו בצבע שונה. נוסף על כך, לאורך הספר שילבנו אנקדוטות מעניינות על המסכת.

מטבע הדברים, "המסרון היומי" מתבסס לעיתים על מושגים מהמסכת שאינם מוכרים לכל, ובמסגרת מצומצמת זו לא יכולנו לבאר את הדברים. תקוותנו היא שהרוצה להעמיק יפתח את הספרים וילמד.

על אף שלא זו הייתה מטרתנו, התברר לנו ש"המסרון היומי" מועיל גם ללומדי הדף היומי המעוניינים בסידור מהיר וקל של נושאי הדף ובתזכורת של נקודות בולטות מהדף היומי.

סדרת ספרים זו מצטרפת לכלל הפעילות הענפה של אתר "פורטל הדף היומי" והאפליקציה הנלווית אליו, המספקות מגוון עצום של כלי עזר וחומרי למידה והוראה.

אנו מאמינים שסדרת ספרים זו תוכל לתרום להרחבת מעגל הלומדים ולהעשרתם, ואנו תקווה שירבו לומדי הדף היומי בכל אתר ואתר.

הראל שפירא

מנהל פורטל הדף היומי

דף ב

דף ב עמוד א

- מסכת סנהדרין עוסקת ב: הלכות דיינים, הלכות עדות, עיבור השנים, דיני כהן גדול ומלך, ארבע מיתות בית דין, מיתה שלא על ידי בית דין.
- כל המשניות של הפרק הראשון מובאות ברצף בעמוד א' ובתחילת עמוד ב'.
- המשנה מפרטת אלו דינים נעשים בבית דין של שלושה דיינים, בבית דין של עשרים ושלושה דיינים, ובבית דין של שבעים ואחד דיינים.

דף ב עמוד ב

- הגמרא מתקשה ועוסקת בניסוח המשנה "דיני ממונות בשלשה, גזילות וחבלות בשלשה", שהרי לכאורה דיני "גזילות וחבלות" כלולים ב"דיני ממונות".
- לדעת רבי אבהו: שנים שדנו דיני ממונות לדברי הכל אין דיניהן דין.
- לדעת רבי חנינא: מדין תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות צריכים דרישה וחקירה, אלא שתיקנו חכמים שדיני ממונות לא צריכים דרישה וחקירה כדי לא לנעול דלת בפני לווין.

דף ג

דף ג עמוד א

- הודאות והלואות - לדעת רבא: צריך שלושה דיינים, אך אין צריך שיהיו מומחים כדי שלא לנעול דלת בפני לוויין, לדעת רב אחא בריה דרב איקא: מן התורה כשר דיין אחד, אלא שחכמים גזרו שצריך שלושה דיינים משום יושבי קרנות.
- לדעת שמואל: שנים שדנו דיניהן דין, אלא שנקראו בית דין חצוף (ורבא חולק על כך, אך רב אחא בריה דרב איקא מסכים).
- הגמרא מבררת מדוע המשנה כתבה שדין "נזק וחצי נזק" הוא בשלושה דיינים, והרי זה כלול לכאורה בדברי המשנה שכתבה שדין "חבלות" הוא בשלושה דיינים.

דף ג עמוד ב

- הגמרא מביאה ברייתא ובה מחלוקת תנאים לגבי המקור לכך שדיני ממונות בשלושה. (והגמרא מבררת את טעם המחלוקת).
- רבי יאשיה סובר שלא צריך "בית דין נוטה" (שיהיה אפשר לקיים בו הטיה אחר הרוב) - לא בסנהדרין גדולה (כדעת רבי יהודה) ולא בשאר בתי דינים.
- הגמרא מביאה ברייתא ובה דעת רבי הסובר ש"דיני ממונות בחמשה", והגמרא מבררת את המקור לדעתו.

דף ד

דף ד עמוד א

- לדעת רבי יוחנן: רבי ורבי יהודה בן רועץ ובית שמאי ורבי שמעון ורבי עקיבא סוברים ש"יש אם למקרא" (והוא מוכיח זאת לאורך כל העמוד).
- בקרבן חטאת - לדעת ב"ש: בדיעבד אם נתן מהדם שתי מתנות על קרנות המזבח, כיפר, ולדעת ב"ה: בדיעבד אפילו אם נתן מתנה אחת, כיפר.
- השיעור המינימלי לדפנות סוכה - לדעת חכמים: שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, לדעת רבי שמעון: שלוש כהלכתן ורביעית אפילו טפח.
- לדעת רבי עקיבא: רביעית דם שיצאה משני מתים מטמאה באוהל, וחכמים חולקים ומטמאים רק אם יצא ממת אחד.

דף ד עמוד ב

- בעקבות קושיה של רב אחא בר יעקב (מדין בשר בחלב), הגמרא מציעה בתחילת העמוד שכולם סוברים ש"יש אם למקרא" (ולא רק התנאים שציין רבי יוחנן אלא גם התנאים החולקים עליהם).
- בעקבות קושיה על הצעה זו (מדין תפילין), הגמרא חוזרת וטוענת שכן יש מחלוקת אם יש אם למקרא או למסורת, ואת קושיית רב אחא בר יעקב (מדין בשר בחלב) מתרצת בשני אופנים (התירוץ הראשון נדחה והשני התקבל).

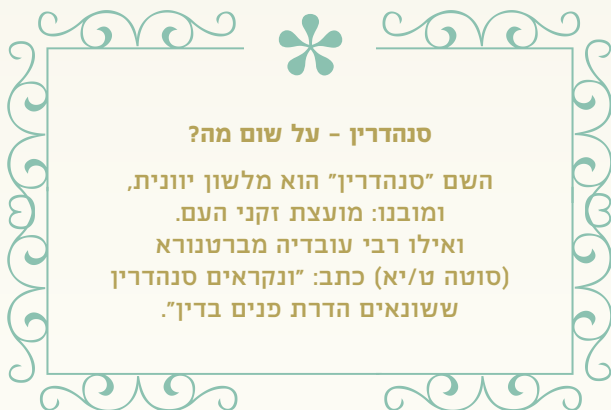
דף ה

דף ה עמוד א

- דיני ממונות - בשלשה, ואם היה מומחה לרבים - דן אפילו יחידי, ואפילו אם לא קיבל רשות לדון דינו דין ואינו מתבטל.
- הרוצה לדון דין ואם יטעה בדין רוצה להיפטר מלשלם - עליו ליטול רשות לדון מראש הגולה.
- רשותו של נשיא ארץ ישראל לא מועילה לפטור את מי שדן בבבל וטעה, אלא מועילה רק לעיירות העומדות על הגבולות של ארץ ישראל.

דף ה עמוד ב

- רב גדל שמונה עשר חודשים אצל רועה בהמה כדי לדעת איזהו מום קבוע ואיזהו מום עובר.
- תלמיד אל יורה הלכה אלא אם כן נוטל רשות מרבו.
- **תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו** אלא אם כן היה רחוק ממנו שלוש פרסאות כנגד מחנה ישראל [אך לאכרושי מאיסורא - מותר (רש"י)].
- נתינת רשות על תנאי (כגון: לזמן מסוים) לדון - מועילה.

דף 1

דף 1 עמוד א

• לדעת רבי אבהו (החולק על שמואל): שנים שדנו דיני ממונות - לדברי הכל אין דיניהם דין אם בעלי הדין לא קיבלו אותם עליהם לדיינים.

• **טעה בדבר משנה - מחזיר את הדין ואינו משלם מביתו.**

• הגמרא מציעה, שמחלוקת רבי אבהו ושמואל היא מחלוקת תנאים שבברייתא, ודוחה ואומרת שרבי אבהו יכול לסבור כדעת כולם.

• נחלקו התנאים אם פשרה צריכה להיות בשלושה דיינים או מספיק דין אחד.

• הגמרא מכריעה להלכה (שלא כדעת רב אשי) שפשרה צריכה קנין (רש"י: אפילו כאשר היא נעשית בשלושה דיינים).

דף 1 עמוד ב

• לדעת ת"ק: הדיין רשאי לעשות פשרה כל זמן שלא נגמר הדין, לדעת ר"א בנו של ריה"ג: אסור לדיין לעשות פשרה, לדעת רבי יהושע בן קרחה (וכך פוסק רב): מצוה על הדיין (להציע לנידונים) לעשות פשרה, לדעת רבי שמעון בן מנסיא: מהרגע שיודע הדיין להיכן הדין נוטה אסור לו לעשות פשרה אך לפני כן רשאי.

• מובאות שלוש דעות על מה נאמר הפסוק " וּבְצַעַ בְּרַךְ נֶאֱמַר ה'".

• רבי יהושע בן קרחה אומר: מניין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לפניו וחובה לעשיר מניין שלא ישתוק? שנאמר: "לא תגורו מפני איש".

• ויהו עדים יודעים את מי הן מעידין ולפני מי הן מעידין ומי עתיד ליפרע מהן, ויהו הדיינים יודעים את מי הן דנין ולפני מי הן דנין ומי עתיד ליפרע מהן.

• **אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות.**

דף ז

דף ז עמוד א

- אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה.
- הגמרא מביאה שבע אמירות שהיו אנשים רגילים לומר ("ההוא דהוה קאמר ואזיל"), ושמואל מצא להם מקור בפסוקים.
- כל דיין שדן דין אמת לאמיתו - משרה שכינה בישראל.
- כל דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין - הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו נפשו.
- לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו.

דף ז עמוד ב

- על הדיין לפסוק רק אם פסק הדין ברור לו היטב.
- עשרה שיושבים בדין - קולר תלוי בצואר כולם.
- אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום - "יעמיד ארץ", ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות - "יהרסנה".
- המעמיד (על הציבור) דיין שאינו הגון - כאילו נוטע אשירה בישראל, ובמקום שיש תלמידי חכמים - כאילו נטעו אצל מזבח.
- "שמע בין אחיכם ושפטתם" - אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חברו, ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חברו.

דף ח

דף ח עמוד א

- "כְּקֵטֶן כְּגֹדֶל תִּשְׁמְעוּן" - אמר ריש לקיש: שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה.
- אמר הקב"ה: לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון ונותנים לזה שלא כדין אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו.
- **מגלגלין חובה על ידי חייב וזכות על ידי זכאי.**
- "וְאֶצְוָה אֶת שְׁפִטֵיכֶם בְּעֵת הַהִיא", "וְאֶצְוָה אֶתְכֶם בְּעֵת הַהִיא" - אזהרה לציבור שתהא אימת דיין עליהן ואזהרה לדיין שיסבול את הציבור.
- דָּבַר אֶחָד לְדוֹר וְאֵין שְׁנֵי דְבָרִין לְדוֹר.
- בית דין ששולחים שלוחם לבעל דין שצועקים עליו לבוא ולדון לפניהם - צריך השליח להזמין בשם שלושתם.
- לדיני קנסות צריך שלושה דיינים מומחים ולא מספיק מומחה אחד.
- במשנה (ב ע"א) נחלקו רבי מאיר וחכמים אם צריך שלושה או עשרים ושלושה דיינים למוציא שם רע - במהלך הדף וחצי הקרוב (עד אמצע ט ע"ב) הגמרא מביאה שמונה אפשרויות לביאור המחלוקת.

דף ח עמוד ב

- הגמרא מקשה מברייתא על ביאורו של עולא למחלוקת רבי מאיר וחכמים ומתרתת.
- חכמים ורבי יהודה נחלקו אם המתרים באדם שהוא חייב מיתה צריכים גם להודיע לו באיזו מיתה הוא חייב, ובכך לדעת אביי נחלקו רבי מאיר וחכמים.
- חכמים ורבי יוסי בר יהודה נחלקו אם חבר צריך התראה, ובכך לדעת רב פפא נחלקו רבי מאיר וחכמים.

דף ט

דף ט עמוד א

- בעמוד זה הגמרא מביאה ביאור חמישי ושישי למחלוקת רבי מאיר וחכמים שבמשנה (שנחלקו אם צריך שלושה או עשרים ושלושה דיינים למוציא שם רע).
- **ענש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה, על אחת כמה וכמה שישלם שכר את הניטפל לעושה מצוה כעושה מצוה.**
- **שלשה עדים שנמצא אחד מהם קרוב או פסול - לדעת רבי יוסי: עדותם בטלה לדיני נפשות, ולדעת רבי: אף לדיני ממונות.**

דף ט עמוד ב

- בעמוד זה הגמרא מביאה ביאור שביעי ושמני למחלוקת רבי מאיר וחכמים שבמשנה (שנחלקו אם צריך שלושה או עשרים ושלושה דיינים למוציא שם רע).
- **חכמים ורבי יוסי נחלקו במקרה שהתרו אחרים ולא התרו העדים אם התראה זו מספיקה, ובכך הגמרא מציעה שנחלקו רבי מאיר וחכמים.**
- **חכמים ובן זכאי נחלקו במקרה שהעדים הכחישו זה את זה בבדיקות ולא בחקירות, אם עדותם כשרה, ובכך הגמרא מציעה שנחלקו רבי מאיר וחכמים.**
- **לדעת רבא: אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע.**

דף י

דף י עמוד א

- לדעת רבא: אומרים "אדם קרוב אצל עצמו", ואומרים "אדם קרוב אצל אשתו", אך לא אומרים "אדם קרוב אצל ממונו".
- "מכות בשלשה" - המקור לכך: "וּשְׁכַטוּם" - שנים, ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה.
- עולא לומד מהפסוק "וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצְדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הַרְשָׁע" רמז לכך שעדים זוממים לוקים כאשר לא ניתן לקיים בהם "כְּאִשֶּׁר זָמַם".
- אביי ורבא נחלקו מה המקור לדעת רבי ישמעאל הסובר שדיני מכות בעשרים ושלשה.

דף י עמוד ב

- "עיבור החדש בשלשה" - ארבעה אמוראים נחלקו בביאור קטע משנה זה (והדבר תלוי במחלוקת התנאים אם מקדשים דוקא חודש חסר או דוקא חודש מלא או אך אחד מהם).
- בגמרא מובאת ברייתא המבארת את דברי רשב"ג שבמשנה: "עיבור השנה... בשלשה מתחילין ובחמשה נושאים ונותנים וגומרין בשבעה", ואח"כ מובאות שתי דעות כנגד מי הם ה"שלשה חמשה ושבעה" (כנגד ברכת כהנים או כנגד שומרי הסף, מרואי פני המלך, רואי פני המלך).

דך יא

דך יא עמוד א

- אין מעברים את השנה אלא במזומנים לה (שהזמינם הנשיא ערב לפני כן).
- שמואל הקטן, רבי חייא, רבי מאיר, שכניה בן יחיאל - כולם תלו את האשם בהם (במקרה מסוים בו התעורר חשד), כדי שלא יתביישו אחרים [וכך גם היה בדברי הקב"ה ליהושע ומשה].
- משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי - נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואף על פי כן היו משתמשין בבת קול.
- על הלל הזקן ועל שמואל הקטן אמרה בת קול: יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך.
- אין מעברים את השנה אלא אם כן ירצה נשיא.
- הגמרא מביאה ברייתות המבארות בעקבות אלו גורמים ניתן לעבר את השנה.

דך יא עמוד ב

- על שלושה דברים מעברים את השנה: על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה. על שנים מהם מעברים, ועל אחד מהם אין מעברים.
- על שלוש ארצות מעברים את השנה: יהודה ועבר הירדן והגליל. על שתיים מהן מעברים, ועל אחת מהן אין מעברים.
- אין מעברים את השנים אלא ביהודה, ואם עיברוה בגליל - מעוברת, וחנניה איש אונו העיד שאינה מעוברת.
- אין מעברים את השנה אלא ביום, ואם עיברוה בלילה אינה מעוברת.
- אין מקדשים את החודש אלא ביום, ואם קידשוהו בלילה אינו מקודש.

דף יב

דף יב עמוד א

- אין מעברים את השנה בשני רעבון. (וכך היה בימי אלישע).
- אין מעברים את השנה לפני ראש השנה (אך רשאים לחשב לפני ראש השנה אך לא לגלות), ואם עיברה אינה מעוברת, אבל מפני הדחק מעברים אותה אחר ראש השנה מיד ואף על פי כן אין מעברים אלא אדר.
- אין מעברים את השנה לא משנה לחברתה ולא שלש שנים זו אחר זו.
- אין מעברים את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית, אך של בית רבן גמליאל היו מעברים במוצאי שביעית.

דף יב עמוד ב

- יש שלוש דעות בתנאים מדוע חזקיהו ביקש רחמים על עצמו.
- לדעת ת"ק: אין מעברים את השנה מפני הטומאה לכתחילה ואם עיברה מעוברת, לדעת רבי יהודה: אינה מעוברת (כי טומאה הותרה בציבור), לדעת רבי שמעון: מעברים לכתחילה מפני הטומאה.
- לדעת שמואל: אין מעברים את השנה ביום שלושים של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן.
- אם עיברו את השנה ביום שלושים של אדר - לדעת עולא: אין מקדשים את החודש (לומר מקודש הוא לאדר השני), ואם קידשו - לדעת רבא: בטל העיבור, ולדעת רב נחמן לא בטל העיבור.
- שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום.

דף יג

דף יג עמוד א

- לפי דברי שמואל: רבי יהודה ורבי יוסי נחלקו אם צריך שכל חול המועד סוכות יחול בתוך "תקופת תשרי", או שמספיק רק מקצת מימי חול המועד. (ולדעת שניהם "יום תקופה מתחיל").
- הגמרא מקשה על שמואל מברייתות, שמהן מוכח שדעת רבי יהודה אחרת, ונשארת בקושיה.
- בברייתא מובאות חמש דעות תנאים בענין עיבור השנה בגלל התקופה. (והגמרא מבארת את דעות התנאים).

דף יג עמוד ב

- נחלקו האמוראים אם דעת אחרים שבברייתא נסובה על תקופת ניסן או על תקופת תשרי.
- הגמרא מבררת את המקור לדעת רבי יהודה ורבי שמעון שנחלקו אם סמיכת זקנים (על ראש פר העלם דבר של צבור) היא בחמישה דיינים או בשלושה דיינים.
- בברייתא מבואר שסמיכת החכמים, שייקראו מעתה בשם 'רבי' ויהיה להם רשות לדון דיני קנסות, נעשית בשלושה דיינים, והגמרא מתקשה במציאת המקור לכך.
- סמיכת החכמים מתבצעת באמירה בפה ולא בסמיכה בידיים.

דף יד

דף יד עמוד א

- בהתחלה רבי עקיבא סמך את רבי מאיר אך לא נתקבל הדבר, ואחר כך סמך אותו רבי יהודה בן בבא ונתקבלה סמיכתו.
- אין סומכים בחוץ לארץ.
- אי אפשר לסמוך אם אין הנסמך נמצא על יד הסומך.
- אין צאצאי עלי הכהן זוכים להיסמך.
- "לעולם הוי קבל וקיים" (רש"י: כלומר הרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה).
- אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלים לו על כל עוונותיו.
- הגמרא מבררת את המקור למחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה אם עגלה ערופה היא בשלושה דיינים או בחמישה דיינים.

דף יד עמוד ב

- לדעת רבי אליעזר בן יעקב צריכים להשתתף במדידה לצורך עריפת העגלה גם המלך והכהן הגדול.
- רב יוסף סובר שלדעת רבי אליעזר בן יעקב צריך למדידת עגלה את כל שבעים ואחד הזקנים.
- מעשר שני שאין דמיו ידועים - פודים אותו רק לאחר שיתברר מחירו על ידי שלושה סוחרים הבקיאים בשומא.
- לדעת רבי אליעזר הקדש נפדה בעשרה בני אדם (ולשיטת המשנה די בשלושה). (והגמרא מבררת את טעמיהם).

דף טו

דף טו עמוד א

- בגמרא מובאים שלושה פירושים של אמוראים לביאור דברי המשנה ש"הערכין המטלטלים בשלשה".
- שומת שיער העומד להיגזז - נחלקו התנאים אם נידון כלא גזוז ולפיכך צריך עשרה בני אדם לשומו כדין שומת הקרקעות, או שנידון כגזוז ודי בשלושה בני אדם לשומו כדין שומת מטלטלין.
- הגמרא מבררת את המקור לכך ששור הרובע איש נידון בבית דין של עשרים ושלושה.

דף טו עמוד ב

- אין אדם חייב מיתה אלא אם כן הרג הוא עצמו את הנפש, אך אם שורו הרג אין הוא חייב מיתה אלא ממון.
- שור שעלה להר סיני בזמן מתן תורה ונתחייב מיתה - דנו אותו בעשרים ושלושה.
- ארי, זאב, דוב, נמר, ברדלס - נחלקו האמוראים בדעת רבי אליעזר בן יעקב אם אדם רשאי להרוג אותם רק אם כבר המיתו או אף אם עדיין לא המיתו.
- כמה עובדי עבודה זרה יהיו בעיר שעל ידיהם נעשית לעיר הנידחת? - לדעת רבי יאשיה: מעשרה ועד מאה, לדעת רבי יונתן: ממאה ועד רובו של שבט.

דף טז

דף טז עמוד א

- במשנה (ב ע"א) נאמר שאין דנים את השבט אלא על פי בית דין של שבעים ואחד - והגמרא מביאה שלוש דעות של אמוראים באיזה מקרה מדובר.
- הגמרא מבררת את המקורות לכך שאין דנים לא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.
- כינור היה תלוי למעלה ממיטתו של דוד, כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו, מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר.
- אין הקומץ משביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחולייתו.

דף טז עמוד ב

- הגמרא מבררת את המקורות לכך שאין מוסיפים על העיר ועל העזרות ואין עושים סנהדריות לשבטים ואין עושים עיר הנידחת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.
- לדעת ריש לקיש: אין עושים שלוש ערים נידחות במקום אחד אבל בשנים ושלושה מקומות עושים, ורבי יוחנן חולק ואוסר משום קרחה.

דף יז

דף יז עמוד א

- הגמרא מבררת את טעמיהם של חכמים ורבי יהודה שנחלקו אם סנהדרין היא של שבעים ואחד דיינים או שבעים דיינים.
- "וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בַּמַּחֲנֶה" - יש אומרים: בקלפי נשתיירו, רבי שמעון אומר: במחנה נשתיירו.
- מה נבואה נתנבאו אלדד ומידד? - לדעת ת"ק: נתנבאו שמהם מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ, לדעת אבא חנין משום רבי אליעזר: על עסקי שליו, לדעת רב נחמן: על עסקי גוג ומגוג.
- סנהדרין שראו כולם לחובה - פוטרים אותו.
- אין מושיבים בסנהדרין אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון.
- אין מושיבים בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מהתורה.

דף יז עמוד ב

- לדעת רב: כל עיר שאין בה שנים שיודעים לדבר בשבעים לשון ואחד מבין כששומע - אין מושיבים בה סנהדרין.
- הגמרא מפרשת כוונת כינויים שונים בש"ס לתנאים ואמוראים, לדוגמא: "רבותינו שבבבל" - רב ושמואל, "אמרי במערבא" - רבי ירמיה.
- כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה: בית דין מכים ועונשים, קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה, ובית הכנסת, ובית המרחץ, ובית הכסא, רופא, ואומן, ולבלר, ומלמד תינוקות.

דף יח

דף יח עמוד א

- הברייתא מחשבת שבתקופת משה היו שבעים ושמונה אלף ושש מאות דיינים בישראל.
- **פרק שני**, המתחיל בעמוד זה, מפרט דינים הנוהגים בכהן גדול משום כבודו ומשום קדושתו, ומפרט בהרחבה דינים שונים בנוגע למלך.
- **קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים**.
- במשנה נאמר ש"כהן גדול דן ודנין אותו" – והגמרא מבררת מדוע נאמרו דינים אלו במשנה והרי פשוט שכך הוא הדבר.

דף יח עמוד ב

- כהן גדול – אם עבר עבירה שחייבים עליה מיתת בית דין, דנים אותו בבית דין של שבעים ואחד, אך אם עבר על לא תעשה שיש בו מלקות, דנים אותו בבית דין של שלושה.
- "וְהִתְעַלְמָתָּ" – פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם, הא כיצד? כהן והוא בבית הקברות זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבר, לכך נאמר "וְהִתְעַלְמָתָּ".
- במשנה נאמר ש"כהן גדול מעיד" – למסקנת הגמרא (ע"פ רש"י) מדובר במקרה בו הוא מעיד לבן מלך, ועדות זו נעשית בפני המלך, שמשום כבודו של הכהן הגדול בא המלך ויושב בסנהדרין בזמן שמקבלים את עדותו של הכהן הגדול.
- אין מושיבים מלך בסנהדרין, ולא מלך וכהן גדול בעיבור שנה. (והגמרא מבארת את הטעמים לכך).

דף יט

דף יט עמוד א

- כהן גדול אינו מייבם את אלמנת אחיו (גם אם היא אלמנה מן האירוסין), והגמרא מבארת את הטעם.
- בברייתא מבואר כיצד כהן גדול מנחם אחרים וכיצד אחרים מנחמים אותו.
- בראשונה היו אבלים עומדים וכל העם עוברים ומנחמים אותם, והיו שתי משפחות בירושלים מתגרות זו בזו, זאת אומרת אני עוברת תחלה וזאת אומרת אני עוברת תחלה, התקינו שיהא העם עומדים ואבלים עוברים.
- אין שורה פחותה מעשרה בני אדם ואין אבלים מן המניין.
- במשנה (יח ע"א) נאמר ש"מלך לא דן ולא דנין אותו" - ורב יוסף מחדש שדין זה אמור רק לגבי מלכי ישראל ("משום מעשה שהיה"), אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו.

דף יט עמוד ב

- לדעת רבי יהודה: מלך יכול לחלוץ או ליבם (אף שאינו יכול למחול על כבודו בעניינים אחרים) בגלל שיש בכך מצוה.
- שאלו תלמידיו את רבי יוסי: היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן? אמר להן: מיכל אחר מיתת מירב נשאה, רבי יהושע בן קרחה אומר: קידושי טעות היו לו במירב.
- כל המגדל יתום בתוך ביתו - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. (ובגמרא מובאים ארבעה מקורות לכך).
- **כל המלמד בן חברו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.**
- תוקפו של יוסף - ענוותנותו של בועז, תוקפו של בועז - ענוותנותו של פלטי בן ליש.

דף כ

דף כ עמוד א

- הגמרא מביאה שלוש דעות כנגד מי נאמר הפסוק "שֶׁקֶר הַחַן וְהַבֵּל הַיְכִי אִשָּׁה יִרְאֵת ה' הִיא תִתְהַלֵּל".
- בדורו של רבי יהודה ברבי אילעאי היו ששה תלמידים מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה.
- מקום שנהגו נשים לצאת אחר המיטה - יוצאות, לפני המיטה - יוצאות, רבי יהודה אומר: לעולם נשים לפני המיטה יוצאות.
- מפני מה נענש אבנר? - לדעת רב: מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה, לדעת נחמן בר יצחק: ששהא מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה.
- הפירוש של "דרגש" - לדעת עולא: ערסא דגדא, לדעת רב תחליפא: ערסא דצלא.

דף כ עמוד ב

- התנאים והאמוראים נחלקו אם כל האמור בפרשת המלך (שבספר שמואל) המלך מותר בו או לא.
- **שלוש מצות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה.**
- בתחילה (קודם שנשא שלמה נשים נוכריות) מלך שלמה על העליונים, ולבסוף מלך על התחתונים, ולבסוף לא מלך אלא על ישראל, ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים, ולבסוף לא מלך אלא על מיטתו, ולבסוף לא מלך אלא על מקלו (ונחלקו האמוראים אם לאחר מכן חזר שלמה למלכותו או לא).
- אוצרות מלכים - למלך, ושאר ביזה שבוזזים - מחצה למלך ומחצה לעם.

דף כא

דף כא עמוד א

- המשנה מביאה שלוש דעות כמה נשים מותר למלך לשאת.
- רבי יהודה לא "דריש טעמא דקרא", ורבי שמעון כן "דריש טעמא דקרא".
- מספר הנשים שהיו לדוד המלך - לפי המשנה: שמונה עשרה, לפי ברייתא ראשונה: עשרים וארבע, לפי ברייתא שניה: ארבעים ושמונה.
- ארבע מאות ילדים היו לו לדוד, וכולם בני יפת תואר היו ומגדלי בלוריות היו, וכולם יושבים בקרונות של זהב ומהלכים בראשי גייסות היו, והם היו בעלי אגרופים של בית דוד.
- תמר בת יפת תואר היתה.

דף כא עמוד ב

- מהתורה אסור להתייחד עם אחת מהעריות, וחכמים גזרו איסור ייחוד עם הפנויה.
- בברייתא מבואר דין "לא יִקְרָה לוֹ סוֹסִים".
- בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי.
- **מפני מה לא נתגלו טעמי תורה? - שהרי שתי מקראות (איסור ריבוי נשים וסוסים למלך) נתגלו טעמם ונכשל בהם גדול העולם.**
- אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו.
- בתחילה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש, חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי, ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי.
- ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל אלמלא קדמו משה, ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב.

דף כב

דף כב עמוד א

- לדעת רבי יוסי נשתנה הכתב בימי עזרא לאשורית (ארמית), ורבי ורבי אלעזר המודעי חולקים וסוברים שבכתב זה ניתנה תורה לישראל.
- המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו, שנאמר: "שְׁפִיטֵי ה' לְנַגְדֵי תְּמִיד".
- בוא וראה כמה קשין גירושין, שהרי דוד המלך התירו לו לייחד (עם אבישג) ולא התירו לו לגרש.
- כל המגרש את אשתו ראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעות.
- אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשים ממנו ממון ואין לו.
- כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בית המקדש בימיו.
- קשה לזווגם כקריעת ים סוף - בזיווג שני.
- ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני - בזיווג ראשון.
- לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים.
- אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה.

דף כב עמוד ב

- אשה גולם היא (קודם שנבעלה) ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי.
- אין איש מת אלא לאשתו ואין אשה מתה אלא לבעלה.
- מלך מסתפר בכל יום, כהן גדול מערב שבת לערב שבת, כהן הדיוט אחד לשלשים יום. (והגמרא מבררת את המקורות לכך).

דף כג

דף כג עמוד א

- **פרק שלישי** (זבל"א וזבל"א), המתחיל בעמוד זה, עוסק בענייני הדיינים והעדים.
- למסקנת הגמרא: כוונת רבי מאיר במשנה היא, שבעל דין זה בורר לו דין אחד ובעל דין זה בורר לו דין אחד ושני בעלי הדינים בוררים להם עוד דין אחד.
- כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין: לא היו חותמין על השטר אלא אם כן יודעין מי חותם עמהן, ולא היו יושבין בדין אלא אם כן יודעין מי יושב עמהן, ולא היו נכנסין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מיסב עמהן.
- בבתי דין שבסוריא שלא היו בקיאים בדין תורה - יכול הבעל דין לומר שאינו רוצה לדון בפניהם אלא בפני דיינים אחרים.

דף כג עמוד ב

- רבי אלעזר מבאר, שמה ששנינו שלפי רבי מאיר יכול הבעל דין לפסול את העדים, מדובר בבא הבעל דין ועוד אדם אחר לפוסלם (כאשר מעידים על פסול מצד משפחתו של העד).
- לפי רבי דימי בשם רבי יוחנן: מחלוקת רבי מאיר וחכמים האם יכול אחד מבעלי הדין לפסול את עדיו של השני, היא דוקא כאשר הבעל דין שהביא את העדים אומר שיש לו שני זוגות של עדים שיכולים להעיד לטובתו.

דף כד

דף כד עמוד א

- הרואה את ריש לקיש בבית המדרש נדמה הוא לו כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה.
- כל הרואה רבי מאיר בבית המדרש נדמה הוא לו כאילו עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה.
- תלמידי חכמים שבארץ ישראל - מנעימים זה לזה בהלכה, תלמידי חכמים שבבבל - מחבלים זה לזה בהלכה.
- עשרה קבין גסות ירדו לעולם - תשעה נטלה עילם, ואחת כל העולם כולו.
- סימן לגסות הרוח - עניות תורה.
- **בבל - בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד** (תוס': בתלמוד שלנו אנו פוטרין עצמנו ממה שאמרו חכמים לעולם ישלש אדם שנותיו שלישי במקרא שלישי במשנה שלישי בש"ס).
- **"בְּמַחְשָׁכִים הוֹשִׁיבֵנִי עוֹלָם" - אמר רבי ירמיה: זה תלמודה של בבל.**
- מחלוקת רבי מאיר וחכמים שבמשנה - לדעת שמואל: המחלוקת היא ב"מחול לך", לדעת רבי יוחנן: המחלוקת היא ב"אתן לך" (והגמרא מסתפקת אם לדעתו המחלוקת היא גם ב"מחול לך"), ולדעת רבא: המחלוקת היא ב"אתן לך".

דף כד עמוד ב

- מחלוקת רבי מאיר וחכמים שבמשנה - לדעת ריש לקיש: המחלוקת היא רק לפני גמר דין, ולדעת רבי יוחנן: המחלוקת היא רק לאחר גמר דין.
- הטעם שמשחק בקוביא כסול לדון ולהעיד - לדעת רמי בר חמא: בגלל שזה 'אסמכתא', לדעת רב ששת: לפי שאין עסוקים ביישובו של עולם.

דף כה

דף כה עמוד א

- לדעת רבי יהושע בן לוי: כל מקום שאמר רבי יהודה "אימתי" ו"במה" אינו אלא לפרש.
- לדעת רבא: לא רק המלוה בריבית נפסל לעדות, אלא גם הלוה בריבית נפסל לעדות.
- החשוד על הטריפות (להאכיל טריפות לאנשים) - אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירים אותו ויחזיר אבידה בדבר חשוב או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו.
- "מפריחי יונים" - בבבל ביארו שהכוונה לשניים שמתערבים על כסף אם היונה שלהם תגיע ראשונה למקום מסוים, ולדעת רבי חמא בר אושעיא הכוונה לבעליה של יונה שמלומדת להביא יונים אחרות מבית בעליהם (ויש בזה משום גזל).

דף כה עמוד ב

- המשחק בקוביא, מלוה בריבית, מפריחי יונים, סוחרי שביעית - בברייתא מבואר מתי נחשב שחזרו בתשובה.
- בברייתא מובא שחכמים הוסיפו על הפסולים ששנינו במשנה גם את הגזלנים (מי שגזל מציאת חרש שוטה וקטן) והחמסנים.
- בברייתא נוספת מובא שחכמים הוסיפו על הפסולים ששנינו במשנה גם את הרועים הגבאים והמוכסים.
- לדעת רבא: בין רועה בהמה דקה ובין רועה בהמה גסה פסול לעדות.
- לדעת רב יהודה: סתם רועה פסול, וסתם גבאי כשר.

דף כו

דף כו עמוד א

• למסקנת הגמרא, דעת דברי רבי שמעון שבמשנה היא כך: בתחילה גם האוסף פירות שביעית שלא לצורך אכילה היה פסול לעדות, ולבסוף הכשירו אותו לעדות (ורק הסוחר פירות שביעית פסול לעדות).

• **"הלב יודע אם לנקל אם לעקלקלות"**.

• נחשדו כוהנים לעבור על דברים האסורים בשביעית.

• **"קשר רשעים אינו מן המנין"**.

• **"טלטולא דגברי קשי מדאיתתא"** (הטלטול של איש יותר קשה משל אשה).

• שבנא ביקש קלון בית אדוניו, לפיכך נהפך כבודו לקלון.

דף כו עמוד ב

• בגמרא מובאות שלוש דעות על מה נאמר **"כִּי הַשָּׁתוֹת יִהְיֶה רִסוֹן צְדִיק מִהַ פֶּעַל"**.

• למה נקרא שמה (של התורה) **"תוּשִׁיָּה"**? - (1) מפני שהיא מתשת כוחו של אדם, (2) שניתנה בחשאי מפני השטן, (3) דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם.

• **דאגת הלב על מזונותיו של אדם גורמת לו לשכח לימודו** (אלא אם עוסק בתורה לשמה).

• כל הפסולים שנשנו במשנה (כד ע"ב) - צריכים שיכריזו עליהם בבית דין שהם פסולים לעדות (אך לגבי רועה נחלקו האמוראים אם צריך הכרזה).

• המקבל צדקה מן הגוי - פסול לעדות (אם מקבל מהגוי בפרהסיא על אף שהיה יכול לקבל ממנו בצינעה).

• לדעת רב נחמן: החשוד על העריות - כשר לעדות (אך בעדות להוציא אשה מבעלה - פסול).

דף כז

דף כז עמוד א

- עד זומם - לדעת אביי: למפרע הוא נפסל, לדעת רבא: מכאן ולהבא הוא נפסל.
- במחלוקת אביי ורבא הלכה כאביי ביע"ל קג"ם (האות ע' מסמנת את המחלוקת אצלנו בנוגע לעד זומם).
- מומר אוכל נבילות: לתיאבון - דברי הכל פסול לעדות, להכעיס - לדעת אביי פסול ולדעת רבא כשר.
- הגמרא מקשה מברייתא על רבא ומתרצת, ומקשה על אביי מברייתא ונשאר בתויבתא, ולבסוף מכריעה להלכה כאביי (בהתבסס על המשנה שסתמה כדעה זו).

דף כז עמוד ב

- המשנה מבארת מי הם הקרובים שפסולים לדון ולהעיד.
- "לא יומתו אבות על בנים" - בעדות בנים, "ובנים לא יומתו על אבות" - בעדות אבות.
- בנים נענשים בגלל עוון אבותם אם הם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם או אם היה בידם למחות ולא מיחו.

מיקום המסכת

"וכשהודיע ענין הדינין, התחיל לדבר על הדינין גוזרי הגזירות והדינין ההם, וסידר אחר בבא-בתרא סנהדרין".

(הרמב"ם בהקדמה לפיהמ"ש)

דף כח

דף כח עמוד א

- הגמרא בתחילת העמוד ממשיכה לברר את המקור לפסול קרובים לעדות.
- רב סובר ש"שלישי בראשון" פסול לעדות (שלא כדעת המשנה בעמוד הקודם). וזה כדעת רבי אלעזר שבבבלי, ולדעת רבי אלעזר אף "שלישי בשני" פסול.
- "אחי חמותי/חמי", "בן אחי חמותי/חמי", "בן אחות חמותי/חמי" - פסולים להעיד לי (כך ניתן לדייק מהמשנה).

דף כח עמוד ב

- אדם פסול להעיד לאשת בן אשתו (= "אשת חורגו").
- אם לבעל אמו יש בן מאמו ויש לו עוד בן מאשה אחרת (= "אחי האח") - בן זה פסול להעיד עבורו לדעת רבי ירמיה, ורב חסדא חולק.
- אבי החתן ואבי הכלה - כשרים להעיד זה על זה.
- למסקנת הגמרא: אדם לא כשר להעיד על ארוסתו.
- למסקנת הגמרא: בנו וחתנו של גיסו גם פסולים לעדות (בנוסף לגיסו) לדעת רבי יהודה (והמשנה), ורב יוסי חולק וסובר שרק גיסו פסול לעדות (וכדעת רבי חייא בבבלי).
- נחלקו האמוראים אם הלכה כרבי יהודה (שאמר במשנה: "אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב") או לא.

דף כט

דף כט עמוד א

- נחלקו האמוראים ממתי לא נחשב לשושבינו (שפסול לעדות) - לאחר שבעת ימי המשתה או מיום ראשון ואילך.
- אמר רבי יוסי ברבי יהודה: "וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מִבְּקֶשׁ רְעֵתוֹ" - מכאן לשני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה שאין יושבים בדין כאחד.
- במשנה מובא שהיו מאיימים על העדים - והגמרא מבארת כיצד היו מאיימים עליהם שיעידו את האמת.
- צריך שיאמר (לעדים הרואים את מעשה ההלוואה או ההודאה וכיוצא בה) "אתם עדיי".
- אין טוענין למסית (=אין טוענים לזכותו טענה שהוא לא טען) - הגמרא מביאה שתי דעות של אמוראים למקור לדין זה.
- הגמרא מביאה שלוש דעות של אמוראים למקור לכך ש"כל המוסיף גורע".

דף כט עמוד ב

- נתבע שהודה ואחר כך אמר "לא היו דברים מעולם" - לרעת אביי לא נאמן, ולדעת רבא כן נאמן.
- אדם עשוי להודות שהוא חייב ממון לאדם אחר אף שאין זה נכון, כדי שלא יחשבו אנשים שהוא עשיר, ולדעת רבי חייא דין זה הוא אף אם הודה בשעת מיתתו, כי מעוניין שלא יחשבו שבניו הם עשירים.
- הגמרא מלמדת באיזה אופן כותבים העדים בשטר שראו שהודה בעל הדין בחובו, אף שלא קיבלו ממנו רשות לכך.
- חזקה אין העדים חותמים על השטר אלא אם נעשה (המוכר) גדול.

דף ל

דף ל עמוד א

- אמר להם אחד: אני ראיתי אביכם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הן של מעשר שני הן - אם המעות בבית שלהם לא נאמן, ואם המעות בשדה כן נאמן.
- **דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין** (ולכן אם נאמר לו בחלום על מעות שהן מעות מעשר שני - אין בכך כלום).
- כששני דיינים מזכים ואחד מחייב נחלקו האמוראים באיזה נוסח כותבים את פסק הדין: זכאי / פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייב / מדבריהן נזדכה פלוני.
- לעולם אין עדותם מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד, רבי יהושע בן קרחה אומר: אפילו בזה אחר זה. (והגמרא מבארת את טעם המחלוקת).
- אין עדותם מתקיימת בבית דין עד שיעידו שניהם כאחד, רבי נתן אומר: שומעים דבריו של זה היום וכשיבא חברו למחר שומעים את דבריו. (והגמרא מבארת את טעם המחלוקת).
- רבי נחמיה אומר: כך היה מנהגם של נקיי הדעת שבירושלים - מכניסים לבעלי דינים ושומעים דבריהם ומכניסים את העדים ושומעים דבריהם ומוציאים אותם לחוץ ונושאים ונותנים בדבר וכו'.

דף ל עמוד ב

- אדם גדול, כיון שהוא נסמך, אף אם נסמך בטעות, הרי סמיכתו סמיכה.
- רב ועולא נחלקו אם הלכה כרבי יהושע בן קרחה בין בעדות קרקעות ובין בעדות מטלטלין או רק בעדות קרקעות (ונחלקו רב חייא בר אבין ורב יוסף מה סובר רב ומה סובר עולא).
- לדעת רב יהודה: עדות המכחשת זו את זו בבדיקות - כשרה בדיני ממונות (ונחלקו רבא ונהרדעי באיזו הכחשה מדובר).

דף לא

דף לא עמוד א

- עד אחד אומר "מאתים זוז הלווהו" ועד אחד אומר "מאה זוז הלווהו" - לדעת רבי שמעון בן אלעזר: בית שמאי סוברים שאין כאן עדות כלל, ובית הלל סוברים שמחייבים את הנתבע מאה זוז.
- בדין הראשון במשנה הלכה כרשב"ג, ובדין השני במשנה ("ראיה אחרונה") אין הלכה כרשב"ג.
- לדעת רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן: כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה.
- יתום שתבעו אותו בעלי חוב של אביו - אף אם אמר אין לי עדים, אין זו הוכחה שהעדים שהביא לאחר מכאן (שהעידו שהחוב נפרע על ידי אביו) הם שקרנים.
- אשה שיצא שטר חוב מתחת ידה (שהפקידו המלוה והלוה אצלה את השטר) ואמרה שהשטר פרוע - יש שתי לישנות מה פסק רב נחמן.

דף לא עמוד ב

- למסקנת הגמרא: רבי יוחנן פסק כחכמים, שלעולם מביא בעל הדין ראיה וסותר את דינו עד שיסתתמו טענותיו ויאמרו לו "הבא עדים/ראיה" ואומר "אין לי עדים/ראיה", ומודים חכמים באופן בו מוכח שלא היה יודע שיש לו ראיה שמותר לו להביא ראיה זו לאחר זמן.
- אמימר מכריע להלכה: שני בעלי דינים, שאחד מהם רוצה לדון במקום הוועד (ולא בעיר שלהם): אם הלוה דורש זאת - הדין הוא שכופים את הלוה ודן בעירו, אך אם המלוה דורש זאת - הדין הוא שכופים את הלוה וילך למקום הוועד.

דף לב

דף לב עמוד א

- המשנה הראשונה בפרק רביעי, המתחיל בעמוד זה, מבארת הבדלים רבים בין דיני ממונות לבין דיני נפשות.
- במשנה נאמר ש"אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה" - והגמרא מקשה על כך מברייתא (וממשנה בשביעית) שמוכח שאין צריך דרישה וחקירה בדיני ממונות.
- הגמרא מביאה שלושה תירוצים (שניים מהם בעמוד הבא) לקושיה זו.

דף לב עמוד ב

- הגמרא מביאה שני תירוצים ליישב את הסתירה שבפסוק אחד נאמר "בְּצֶדֶק תִּשְׁפָּט עַמִּיתָךְ" ובפסוק אחר נאמר "צֶדֶק צְדָק תִּדְרֹךְ".
- "צֶדֶק צְדָק תִּדְרֹךְ" - הלך אחר בית דין יפה, אחר רבי אליעזר ללוד, אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל.
- הגמרא מביאה שש דעות של אמוראים כיצד פותחים הדיינים את הדין בזכות.

דף לג

דף לג עמוד א

- במשנה בתחילת הפרק מבואר שבדיני ממונות מחזירים את הדין בין לזכות ובין לחובה אם הדיין טעה, והגמרא מקשה על כך ממשנה במסכת בכורות שבה מבואר שהדין אינו חוזר אף אם הדיין טעה, ומביאה שלושה תירוצים (של רב יוסף רב ששת ורב חסדא) לקושיה זו.

- **דיין שטעה בדבר משנה - הדין חוזר ומתבטל**, טעה בשיקול הדעת - אינו חוזר (ואם היה הדיין מומחה לרבים פטור מלשלם).

דף לג עמוד ב

- היוצא מבית דין חייב ואמר אדם אחד יש לי ללמד עליו זכות - מחזירים אותו (אך במסית לא מחזירים).
- היוצא מבית דין זכאי ואמר אדם אחד יש לי ללמד עליו חובה - בדיני ממונות: מחזירים אותו; בדיני נפשות, בחייבי גלויות ובחייבי מלקות: אין מחזירים אותו (אך במסית כן מחזירים).
- הדין האמור במשנה, שבדיני נפשות אם טעו הדיינים לזכות אין מחזירים את הדין לחובתו של הנידון, מדובר כשטעה הדיין בדבר שאין הצדוקים מודים בו (היינו: דבר שלא כתוב בתורה במפורש).
- "דיני נפשות הכל מלמדין זכות" - ואפילו אחד מן התלמידים היושבים לכני הדיינים (לדעת רב כפא). (ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה גם העדים שהעידו עליו יכולים ללמד עליו ראיות של זכות).

דף לד

דף לד עמוד א

- הגמרא מבררת את טעם המחלוקת של חכמים ורבי יוסי ברבי יהודה שנחלקו אם העדים שהעידו עליו יכולים ללמד עליו ראיות של זכות.
- לדעת רב: הדין האמור במשנה, שדיין המלמד זכות בדיני נפשות אינו רשאי לשוב וללמד חובה, אמור רק בשעת המשא ומתן שבין הדיינים, אך בשעת גמר דין גם דיין שלימד בתחילה זכות רשאי לחזור וללמד חובה.
- הגמרא מקשה ארבע קושיות על דעת רב, ומתרצת.
- "אֶחָת דְּבָרֵי אֱלֹהִים שְׁתֵּי זֵוּ שְׁמַעְתִּי כִּי עַל לֹא-לֵהִים" - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות.

דף לד עמוד ב

- המשנה (בתחילת הפרק), הסוברת שדיני ממונות ניתן לסיימם בלילה, היא שלא כדעת רבי מאיר. (והגמרא מבארת את טעמיהם).
- רבי יוחנן סובר שסומא כשר לדון דיני ממונות (כדין הנובע מהמשנה בתחילת הפרק ולא כדעת רבי מאיר שבמשנה במסכת נדה).
- רבי מאיר סובר שמותר לדון ביום המעונן למרות שאינו כשר לראיית נגעים (וזאת למרות שרבי מאיר מקיש 'דיבים' לינגעים).

דף לה

דף לה עמוד א

- רבי חנינא ורבא נחלקו מה המקור לכך שדיני נפשות גומרים ביום שלאחריו לחובה (ולא בו ביום).
- כל תענית שמלינין בה את הצדקה (ולא מחלקים את הצדקה ביום התענית) - כאילו שופך דמים (ודוקא במקום בו רגילים לחלק לצדקה אוכל מוכן לאכילה).
- הגמרא מבארת מדוע אין דנים דיני נפשות בערב שבת ויום טוב.

דף לה עמוד ב

- ריש לקיש מנסה ללמוד בקל וחומר שקבורת מת מצוה תדחה שבת, ורבי יוחנן דוחה זאת.
- מיתת בית דין אינה דוחה את השבת. (ובגמרא מובא המקור לכך).
- אביי מנסה ללמוד שאין מיתת בית דין דוחה עבודה של קורבן ציבור (אלא רק של יחיד), ורבא (בעמוד הבא) דוחה את דבריו.

דף לו

דף לו עמוד א

- בבית הדין של רבי, התחילו את כל המניינים (גם דיני ממונות) מן הצד (משום ענוותנותו של רבי).
- מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.
- האמוראים נחלקו מה המקור לכך שדיני נפשות מתחילים מן הצד.
- יכול הרב בעודו עוסק בדיני נפשות ללמד לתלמידו צדדי זכות וחובה, ולאחר מכן שניהם נמנים כשתי דעות לפסק הדין, וזה רק במקרה שהתלמיד לא זקוק לטעמים ולסברות מרבו.

דף לו עמוד ב

- עשרה דברים יש בין דיני ממונות לדיני נפשות, וכולם אין נוהגים בשור הנסקל (אלא דינו בדברים אלו כמו דיני ממונות) חוץ מהדין שצריך בית דין של עשרים ושלושה (שבזה שור הנסקל שווה למיתת אדם).
- אין מושיבים בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים, רבי יהודה מוסיף אף אכזרי. (אך במסית כן מושיבים אנשים אלו בדין).
- ממזר וגר כשרים לדון דיני ממונות.
- בית דין צריכים להיות נקיים מכל פגם בייחוס.

דף לז

דף לז עמוד א

- "שְׁרָרָה" - זו סנהדרין, למה נקרא שמה "שְׁרָרָה"? שהיא יושבת בטיבורו (באמצעו) של עולם (כמו טבור הנמצא באמצע הגוף), "אֶגֶן" שהיא מגינה על כל העולם כולו, "הַסְּהַר" שהיא דומה לסהר.
- "סוּגָה בְּשׁוֹשְׁנִים" - שאפילו אין רחוקים מן העבירה, אלא רק גדר של שושנים מפסיק ביניהם, לא יפרצו בה פרצות, אלא פורשים מן העבירה.
- "כְּפֶלַח הָרְמוֹן רִקְתָּהּ" - אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרמון.
- **הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים.**
- המשנה מבארת את אופן התראת הדיינים את העדים שמעידים בדיני נפשות.
- לפיכך נברא אדם יחידי - ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא.
- כל אחד ואחד חייב לומר "בשבילי נברא העולם".

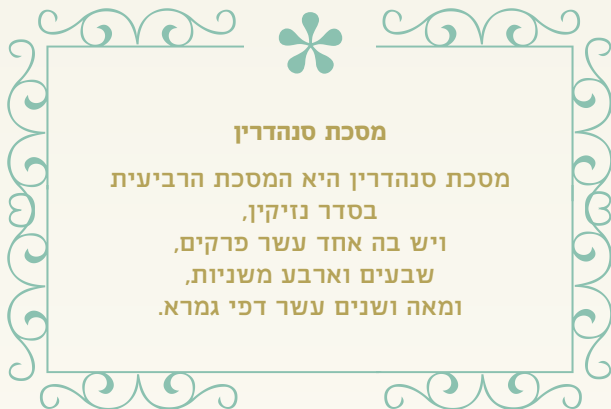
דף לז עמוד ב

- מיום שחרב בית המקדש, אע"פ שבטלה סנהדרין דין ארבע מיתות לא בטלו: מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו, מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו, מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטין באין עליו, מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרוכני.
- לא מעידים "מאומד" ולא "עד מפי עד" בדיני נפשות ובדיני ממונות (אך לדעת רבי אחא בדיני ממונות כן מעידים "מאומד").

• "דְּמֵי אָחִיךָ" - מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות
פציעות פציעות, שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאה עד שהגיע
לצווארו.

• מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלה את דמו של הבל שוב לא
פתחה (לטובה).

• גלות מכפרת מחצה עוון / גלות מכפרת שלושה דברים (חרב,
רעב, דבר) / גלות מכפרת על הכל.

דף לח

דף לח עמוד א

- אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל, ואלו הן: ראש גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל.
- יין ניתן בשבעים אותיות וסוד ניתן בשבעים אותיות, **נכנס יין יצא סוד**.
- צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיהו בעוד שגלות יכניה קיימת שעדיין לא מתו אותם שגלו לבבל עם יכניה.
- בברייתא מובאות ארבע סיבות מדוע אדם יחידי נברא.
- מפני מה אין פרצופיהם של בני האדם דומים זה לזה? - שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי.
- בשלושה דברים אדם משתנה מחברו: בקול במראה ובדעת.
- בברייתא מובאות ארבע סיבות מדוע אדם נברא בערב שבת.
- אדם הראשון - מכל העולם כולו הוצבר עפרו.

דף לח עמוד ב

- אדם הראשון - גופו מבבל, וראשו מארץ ישראל, ואבריו משאר ארצות, עגבותיו מאקרא דאגמא.
- אדם הראשון - שעה ראשונה הוצבר עפרו, שניה נעשה גולם, שלישית נמתחו אבריו, רביעית נזרקה בו נשמה, חמישית עמד על רגליו, ששית קרא שמות, שביעית נזדווגה לו חוה, שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה, תשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית סרח, אחת עשרה נידון, שתים עשרה נטרד והלך לו.
- אדם הראשון - מסוף העולם ועד סופו (=מן הארץ עד לרקיע) היה, כיון שסרח הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו.

- אדם הראשון - בלשון ארמי סיפר.
- אדם הראשון - מין היה / מושך בעורלתו היה / כופר בעיקר היה.
- "דע מה שתשיב לאפיקורוס" - דוקא באפיקורוס עובד כוכבים, אבל לא באפיקורוס ישראל (כי יכפור יותר).
- אין הקב"ה עושה דבר אלא אם כן נמלך בפמליא של מעלה (ולכן פסוקים רבים נאמרו בלשון רבים, לדוגמא: "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנו").
- אמר לו רבי אלעזר בן עזריה: עקיבא, מה לך אצל הגדה? כלך אצל נגעים ואהלות.
- אמר רבי יוחנן: שלוש מאות משלות שועלים היו לו לרבי מאיר ואנו אין לנו אלא שלוש.

דף לט

דף לט עמוד א

- הגמרא בתחילת העמוד מביאה ארבעה ויכוחים של כופר עם רבן גמליאל.
- הגמרא בהמשך העמוד מביאה ויכוח של מכשף עם אמימר, ויכוח של קיסר עם רבי תנחום, ויכוח נוסף של כופר עם רבן גמליאל, שני ויכוחים של מין עם רבי אבהו, ויכוח של מין עם רבי אבינא.
- אמר הקב"ה לישראל: זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא.

דף לט עמוד ב

- אין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים.
- מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני?
- גדול שנאמר בעובדיהו יותר ממה שנאמר באברהם.
- מפני מה זכה עובדיהו לנביאות (שהרי גר היה)? - מפני שהחביא מאה נביאים במערה.
- הטעם שדוקא עובדיהו נתנבא לאדום - לדעת רבי יצחק: אמר הקב"ה יבא עובדיהו הדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם וינבא על עשו הרשע שדר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם, לדעת רבי מאיר: עובדיהו גר אדומי היה.

דך מ

דך מ עמוד א

- **פרק חמישי**, המתחיל בעמוד זה, עוסק בדיני חקירת ובדיקת העדים ובדיני הכרעת הדין.
- חקירות - אחד אומר איני יודע עדותן בטילה, בדיקות - אחד אומר איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת.
- אחד חקירות ואחד בדיקות - בזמן שמכחישים זה את זה, עדותן בטילה.
- בשעת משא ומתן - המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות - אינו יכול לחזור וללמד חובה.

דך מ עמוד ב

- הגמרא בתחילת העמוד מבררת את המקור לכך שלפי חכמים צריך לחקור את העדים בשבע חקירות.
- בבבביתא מובאת דעה שהיו חוקרים את העדים בשמונה חקירות.
- רבי יוסי (במשנה) סובר שמספיק שלוש חקירות, ובבבביתא מבוארת סברתו וסברת חכמים החולקים עליו.

דף מא

דף מא עמוד א

- הגמרא מביאה ארבעה מקורות לכך שחובת התראה היא מן התורה (ומסבירה מדוע צריך את כל המקורות הללו).
- "מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא".
- עדי נערה המאורסה (או אשה נשואה) שהעידו שזינתה והוזמו - אין נהרגים, בגלל שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו (ומדובר שלא אמרו שהתרו בה, ומדובר באשה חברה שלא צריכה התראה), ואף היא אינה נהרגת כי זו עדות שאי אתה יכול להזימה.
- לדעת רבן יוחנן בן זכאי: דין בדיקות כדין חקירות (וגם בבדיקות כל סתירה מבטלת את העדות).
- כל שנותרו של רבן יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה: ארבעים שנה עסק בפרקמטיא, ארבעים שנה למד, ארבעים שנה לימד.
- ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות, ולא דנו דיני נפשות.

דף מא עמוד ב

- אפילו בחקירות אם שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע - עדותן קיימת (כך דעת המשנה בדף הקודם, ושלא כדעת רבי עקיבא).
- בחקירות: אמר אחד מהעדים איני יודע עדותם בטילה - בגלל שזו עדות שאי אתה יכול להזימה, בבדיקות: אמר אחד מהעדים איני יודע עדותם קיימת - בגלל שזו עדות שאתה יכול להזימה.
- לדעת רבי יוחנן: כל עוד לא עבר רובו של החודש, אפשר לומר שלא נודע לאדם עיבורו של החודש הקודם.
- ניתן לברך ברכת הלבנה עד שתתמלא פגימתה (רב יהודה: עד שבעה בחודש, נהרדעי: עד ששה עשר בחודש).

דף מב

דף מב עמוד א

- כל המברך על החודש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה.
- **אילמלא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים כל חודש וחודש - דיים** (ולכן לדעת אביי יש לברך את החודש בעמידה).
- הגמרא מביאה בשם רב יהודה את הנוסח של ברכת הלבנה.
- **"כִּי בְתַחְבְּלוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ מִלְחָמָה"** - במי אתה מוצא מלחמתה של תורה? במי שיש בידו חבילות של משנה.
- העוסקים ברזו של עולם (=דיינים העוסקים בדיני נפשות) - אל ישתכרו.
- לדעת רבי יוסי (בניגוד למשנה שבדף מ ע"א) - אין מוסיפים על בית דין של עשרים ושלושה במקרה בו אין הכרעה.
- נחלקו האמוראים בביאור המילים "נזדקן הדין" שבברייתא.
- אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים.

דף מב עמוד ב

- **פרק שישי**, המתחיל בעמוד זה, עוסק בדינים שלאחר הכרעת הדין ובדיני סקילה.
- בית הסקילה היה נמצא חוץ לשלוש מחנות, ואם בית דין יצאו והיו חוץ לשלוש מחנות אז בית הסקילה היה חוץ לבית דין.
- הגמרא מבררת את המקור לכך שבית הסקילה היה חוץ לשלוש מחנות.

דף מג

דף מג עמוד א

- אם הנסקל מת אחרי שרגמו אותו באבן אחת בלבד - אין צורך לרגום אותו בעוד אבנים.
- אבן שנסקל בה ועץ שנתלה בו וסייף שנהרג בו וסודר שנחנק בו - כולן משל צבור.
- היוצא ליהרג - משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין, כדי שתטרף דעתו. (נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות את זה).
- היוצא ליהרג ואמר בדרך שיש לו ללמד על עצמו זכות: בפעם הראשונה והשניה שאומר זאת - מחזירים אותו (גם אם אין ממש בדבריו), מכאן ואילך - מחזירים אותו רק אם יש ממש בדבריו (כך מובא בברייתא, וכך גם כוונת המשנה בתחילת הפרק).
- בסוף עמוד זה, מובא קטע ארוך, שצונזר בחלק מכתבי היד ודפוסי הגמרא, אודות הריגתו של אותו האיש (יש"ו הנוצרי) וחמשת תלמידיו.

דף מג עמוד ב

- כל הזובח את יצרו ומתודה עליו - מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקב"ה בעולם הזה ובעולם הבא.
- בזמן שבית המקדש קיים - אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה - מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקורבנות כולם ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת.
- כל המומתים מתוודים, שכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא.
- המשנה, הברייתא והגמרא מספרים על וידויו של עכן ועל מעשיו.
- לדעת רבי יהודה: לא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, לדעת רבי נחמיה: לא ענש אף על עונשים שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן.

דף מד

דף מד עמוד א

- הגמרא ממשיכה בעמוד זה לדרוש עניינים שונים בפרשיית עכן.
- **אף על פי שחטא - ישראל הוא.**
- עכן - עבר על חמשה חומשי תורה / מושך בעורלתו היה / בעל נערה המאורסה / דינו כנערה המאורסה (בסקילה).
- "וַיִּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעִיר כְּשִׁלְשִׁים וְשָׁשָׁה אִישׁ" - לדעת רבי יהודה: שלושים וששה ממש, לדעת רבי נחמיה: זה יאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין.
- אסור לו לאדם שיתן שלום לחברו בלילה, מחשש שמא שד הוא (אלא אם כן הוא מוציא שם שמים מפיו).

דף מד עמוד ב

- **גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין.**
- לעולם יקדים אדם תפילה לצרה.
- המאמץ עצמו בתפילה מלמטה אין לו צרים מלמעלה.
- לעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצים את כוחו ואל יהיו לו צרים מלמעלה.
- זמרי/עכן - נחלקו רב ושמואל: אחד מהם סובר שעכן שמו ולמה נקרא שמו זמרי שעשה מעשה זמרי, ואחד מהם סובר שזמרי שמו ולמה נקרא שמו עכן שעכן (גלגל עליהם) עוונותיהם של ישראל.

דף מה

דף מה עמוד א

- רבי יהודה וחכמים נחלקו אם האשה נסקלת ערומה (עם כיסוי מועט) או שאינה נסקלת ערומה כלל, והגמרא מבררת את טעמיהם.
- אין יצר הרע שולט אלא במי שעניו רואות (ולכן רבי יהודה לא חושש שיבואו להתגרות בנשים אחרות בגלל שיראו את האשה שהיא נסקלת כשהיא ערומה).
- רב נחמן לומד מהפסוק "וְאֶהְבֶּתְּ לְרַעַךְ כְּמוֹךְ" שיש לברור מיתה יפה לאדם המחויב מיתת בית דין.
- בית הסקילה היה גבוה שתי קומות - לא פחות מכך, כדי שימות במהירות, ולא יותר מכך, כדי שלא יתנוול.

דף מה עמוד ב

- אבן שנסקל בה, עץ שנתלה עליו, סייף שנהרג בו, סודר שנחנק בו - כולם נקברים עמו, בתוך ארבע אמות הסמוכות לקברו אך לא בקברו ממש.
- לדעת שמואל: אם נקטעה יד העדים - פטור הנידון ממיתה (כי לא מתקיים הפסוק "יַד הָעֵדִים תְּהִיָּה בּוֹ בְּרֵאשֹׁנָה").
- דינו של שמואל שנוי במחלוקת תנאים שנחלקו האם כאשר אי אפשר לקיים את הפסוק כלשונו אין לקיימו כלל.
- לדעת רבי אליעזר כל הנסקלים נתלים, ולדעת חכמים אינו נתלה אלא המגדף והעובד עבודה זרה - והגמרא מבארת ששורש המחלוקת שלהם הוא אם דורשים ריבוי ומיעוט או כלל ופרט.

דף מו

דף מו עמוד א

- רבי אליעזר וחכמים נחלקו (במשנה בעמוד הקודם) אם גם האשה נתלית או לא, והגמרא מבררת את טעמיהם.
- לדעת רבי אליעזר: בן סורר ומורה נתלה לאחר שנסקל.
- אין דנים שני אנשים למיתה ביום אחד, אלא אם כן מדובר על אותה מיתה ואותה עבירה.
- רבי אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה.
- חכמים ורבי יוסי נחלקו במשנה אם נועצים בארץ את הקורה שתולים עליה את הנסקל או רק מניחים אותה על הקרקע והיא נשענת על הכותל - ובעמוד ב מביאה הגמרא ברייתא המפרשת את המקור לדעתם.

דף מו עמוד ב

- המלין את מתו עובר בלא תעשה.
- "כִּי קְבוּרַתְךָ בְּקִבְרֵי הַיָּם" - לפי הלישנא הראשונה: זהו המקור לכך שהמלין את מתו עובר בלא תעשה, לפי הלישנא השניה: מכאן רמז לקבורה מן התורה.
- הגמרא מסתפקת אם טעם החיוב בקבורה הוא כדי שהמת לא יתבזה (שיראוהו מת ונרקב ונבקע) או כדי שתהיה לו כפרה (שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות).
- הגמרא מסתפקת אם טעם חיוב ההספד על המת הוא משום כבוד קרובי המת החיים או שזה משום כבוד המת (ומסקנת הגמרא בעמוד הבא שזה משום כבוד המת).

דף מז

דף מז עמוד א

- לאחר תשעה נסיונות הוכחה (ארבעה בעמוד הקודם וחמישה בעמוד זה) הגמרא מסיקה שטעם חיוב ההספד על המת הוא משום כבוד המת.
- אין קוברים רשע אצל צדיק, ואין קוברים רשע חמור אצל רשע קל.
- צרעת שקולה כמת.
- אכל חלב בשוגג והפריש קרבן והמיר דתו וחזר בו - הואיל ונדחה הקרבן מהקרבה בשעה שהיה מומר ידחה וצריך להביא קרבן אחר.
- אכל חלב בשוגג והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה - הואיל ונדחה הקרבן בשעה שהיה שוטה ידחה וצריך להביא קרבן אחר.

דף מז עמוד ב

- הרוגי מלכות - המיתה מכפרת עליהם.
- שמואל סבר שעכר הקבר (המחובר לקרקע) לא נאסר בהנאה, ולכן לא מחה באנשים שלקחו עפר מהקבר של רב כדי לרפא קדחת בת יומה.
- הגמרא מקשה משלוש ברייתות על שמואל, ומתרצת.
- מת מצוה קונה מקומו.
- אביי ורבא חולקים אם דבר שהוזמן לצורך המת נאסר בהנאה משעת ההזמנה או רק מהרגע שישתמשו בו. (והגמרא מבררת את טעמיהם).

דף מח

דף מח עמוד א

- אביי ורבא נחלקו (בעמוד הקודם) אם "הזמנה מילתא היא" או "הזמנה לאו מילתא היא" - והגמרא לאורך עמוד זה ותחילת העמוד הבא מביאה ארבע קושיות על רבא וארבע קושיות על אביי, ומתרת.
- החוצב קבר לאביו והלך וקברו בקבר אחר (ולדעת רבן שמעון בן גמליאל אף החוצב אבנים לאביו והלך וקברו במקום אחר) - הרי זה לא יקבר בו עולמית (והדבר אסור אף לרבא הסובר ש"הזמנה לאו מילתא היא", והטעם הוא משום כבוד אביו).
- רבן שמעון בן גמליאל סובר ש"אין לנפלים תפיסת הקבר".
- לדעת ת"ק: מותר המתים - למתים, מותר המת - ליורשיו, לדעת רבי מאיר: לא יגע בהן עד שיבא אליהו, לדעת רבי נתן: יעשנו דימוס על קברו או זילוף לפני מיטתו.

דף מח עמוד ב

- מחלוקת אביי ורבא אם "הזמנה מילתא היא" או "הזמנה לאו מילתא היא" היא גם מחלוקת תנאים.
- הגמרא מכריעה להלכה כדעת רבא ש"הזמנה לאו מילתא היא".
- לדעת ת"ק: הרוגי מלכות - נכסיהם למלך, הרוגי בית דין - נכסיהם ליורשים, ולדעת רבי יהודה: אף הרוגי מלכות נכסיהם ליורשים.
- כל קללות שקילל דוד את יואב ("זָב וּמְצָרַע וּמְחֻזֵּק בַּפְּלֶה וְנִפְלַ בְּחָרֵב וְחָסַר לָחֶם") - נתקיימו בזרעו של דוד (מפני שקיבלם שלמה עליו).

דף מט

דף מט עמוד א

- מוטב שתקולל על ידי אחרים ולא תקלל אחרים (לפי שסוף קללת חנם לשוב אל המקלל).
- הגמרא מבארת איך דנו את יואב, ואיך יואב הרג את אבנר.
- לדעת רבי אבא בר כהנא: אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה, ואילמלא יואב לא עסק דוד בתורה.
- "וַיִּקְבֹּר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר" - (1) מה מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל, (2) מה מדבר מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות.

דף מט עמוד ב

- המשנה הראשונה בפרק **שביעי**, המתחיל בעמוד זה, מפרטת את ארבע מיתות בית דין לפי סדר חומרתן, ונחלקו בזה ת"ק ורבי שמעון.
- כל מקום ששנו חכמים דרך מניין (וסידרו דבר אחר דבר) - אין מוקדם ומאוחר (כמו במשנה העוסקת במצות חליצה, וכמו המשנה העוסקת בבגדי כהונה).
- הבגד הראשון שכהן לובש הוא מכנסיים.

דף נ

דף נ עמוד א

- הגמרא מבארת מהיכן למדו חכמים שסדר חומרת המיתות הוא (מהחמור לקל): סקילה, שריפה, הרג, חנק.
- מגדף ועובד עבודת כוכבים, מדיחי עיר הנידחת - בסקילה, אנשי עיר הנידחת - בסיף, מכה אביו ואימו - בחנק, בת כהן שזינתה - בשריפה.
- העוון של המדיח (המסית את העם לעבור מאחרי ה') חמור יותר מהעוון של הנידח.
- הגמרא מבארת (בסוף עמוד זה ובתחילת העמוד הבא) מהיכן למד רבי שמעון שסדר חומרת המיתות הוא (מהחמור לקל): שריפה, סקילה, חנק, הרג.

דף נ עמוד ב

- לדעת רבי יוחנן: נערה המאורסה בת כהן שזינתה, וכן נערה המאורסה בת ישראל שזינתה מאביה - לדעת חכמים: בסקילה, לדעת רבי שמעון: בשריפה.
- מי שנתחייב שתי מיתות בית דין - נידון בחמורה.
- דין זוממי נשואה בת כהן כדין זוממי נשואה בת ישראל (בחנק).
- דין זוממי ארוסה בת כהן כדין זוממי ארוסה בת ישראל (בסקילה).
- הגמרא מביאה ברייתא הדורשת את הפסוק האמור גבי בת כהן המזנה, ומבארת את הדינים הנלמדים ממנו.

דף נא

דף נא עמוד א

- הברייתא בתחילת העמוד סוברת שבת כהן הנשואה לאחד מן הפסולים בקדושתה קיימת ונידונת בשריפה אם זינתה, וחולקת על רבי מאיר הסובר שמיתתה בחנק.
- בת כהן שזינתה - לדעת חכמים: נשואה בשריפה ולא ארוסה, לדעת רבי שמעון: שתייהן בשריפה, לדעת רבי ישמעאל: ארוסה בשריפה ולא נשואה.
- בברייתא בתחילת העמוד נאמר ש"רבי אליעזר אומר את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה" - הגמרא מתקשה בביאור דבריו, ומביאה (בסוף עמוד זה ובתחילת העמוד הבא) ארבע דעות אמוראים כיצד לפרש את דבריו.

דף נא עמוד ב

- אביי טוען שיש לעסוק בדיני "שחיטת קדשים" משום "דרוש וקבל שכר", ואין לטעון ולומר שזה "הלכתא למשיחא".
- הגמרא מביאה את המקור לדעת רבי ישמעאל, הסובר שרק ארוסה בת כהן דינה בשריפה ולא נשואה, ואת המקור לדעת רבי עקיבא, הסובר שאחת ארוסה ואחת נשואה בשריפה.
- אמר לו רבי ישמעאל לרבי עקיבא: וכי מפני שאתה דורש "בת" "ובת" נוציא זו (בת כהן נשואה) לשריפה? - ומתרצת ומבארת הגמרא שרבי עקיבא הסתמך גם על גזירה שוה, ואח"כ מבארת מה דרש רבי ישמעאל מ"בת" "ובת".

דף נב

דף נב עמוד א

- "אֶת אֲבִיָּהּ הִיא מְחַלֶּלֶת" - שאם היו נוהגים בו קודש נוהגים בו חול, כבוד נוהגים בו בזיון, אומרים ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצאה זו מחלציו.
- לדעת ת"ק ורבי יהודה מצות השריפה היא על ידי פתילה בוערת שזורקים לתוך פיו ("שריפת נשמה וגוף קיים"), ונחלקו האמוראים אם לומדים זאת בגזירה שווה מעדת קרח או משריפת בני אהרן.
- הגמרא מביאה מעשה שממנו נובע שבקשת השררה היא זו שגרמה למיתתם של נדב ואביהוא. (ע"פ רש"י)

דף נב עמוד ב

- למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ? - בתחילה דומה לקיתון של זהב, סיפור הימנו דומה לקיתון של כסף, נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש, כיון שנשבר שוב אין לו תקנה.
- רק בזמן שסנהדרין ישבו בבית המקדש בלשכת הגזית - בית דין דנים דיני נפשות.
- חכמים סוברים שדבר הכתוב בתורה אין בו משום "וּבְחַקְתֶּיהֶם לֹא תִלְכוּ", ולכן מצות הנהרגים היא על ידי התזת הראש של הנהרג בסייף.
- לדעת רבי יאשיהו: כל מקום שנאמר "מיתה" בתורה סתם אין אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה (ולכן הכוונה למיתת חנק שהיא הקלה מכולן לדעתו), ולדעת רבי יונתן: כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק, ודבר זה נלמד בגזירה שווה ממיתה האמורה בידי שמים.

דף נג

דף נג עמוד א

- חייבי סקילה שלא נאמרה בהם בתורה סקילה במפורש, נלמדו בגזירה שוה מאוב וידעוני שדינם בסקילה באמצעות המילה "דמיהם".
- אם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו - אתה רשאי להמיתו בכל סוג מיתה אחר.
- המשנה מונה שמונה עשרה עבירות שעונשן סקילה.
- הבא על האם בשוגג - לדעת ת"ק במשנה: חייב שתי חטאות (משום אם ומשום אשת אב), לדעת רבי יהודה במשנה: חייב חטאת אחת (משום אם בלבד), לדעת רבי יהודה בברייתא: אם לא היתה ראויה להינשא לאביו כי היתה אסורה עליו בלאו (ולדעתו קידושין לא תופסים בחייבי לאוין), חייב חטאת אחת (משום אם בלבד).

דף נג עמוד ב

- הגמרא מקשה מברייתא ממנה משתמע שרבי יהודה סובר שקידושין כן תופסים בחייבי לאוין (בניגוד לאמור בסוף העמוד הקודם), ומתרצת.
- הגמרא מבררת את טעמו של רבי יהודה שבמשנה (הסובר, שהבא על האם בשוגג, אף אם אימו היתה ראויה להינשא לאביו, אינו חייב משום אשת אביו) - ומביאה את הסברו של אביי, של רב אחא בריה דרב איקא ושל רבא.

דף נד

דף נד עמוד א

- הגמרא מביאה ברייתא כדעתו של רבא (שבסוף העמוד הקודם).
- "עֲרֹת אָבִיךָ... לֹא תִגְלֶה" - לדעת רבי יהודה: הרי זו אזהרה לבא על אשת אביו, לדעת חכמים: הרי זו אזהרה לשוכב עם אביו במשכב זכור. (והגמרא מבררת מה המקור לדעת חכמים לאזהרה לבא על אשת אביו).
- לדעת רב יהודה (וכך נאמר גם בברייתא): ישראל הבא על אביו או על אחי אביו - חייב שתיים ("וְאֶת זֶכֶר לֹא תִשְׁכַּב", "עֲרֹת אָבִיךָ / אֶחִי אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה"). ונחלקו הלישנות בגמרא אם כך גם דעתו של רבי יהודה.
- במשנה נאמר ש"הבא על אשת אב חייב עליה משום אשת אב ומשום אשת איש בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו", ורבי יהודה חולק על כך בברייתא וסובר שחייב רק משום אשת אב.
- הגמרא מביאה ברייתא ובה המקור לדין המשנה שהבא על הזכר עונשו סקילה.

דף נד עמוד ב

- אזהרה לנשכב לזכר - לדעת רבי ישמעאל: נלמד מהפסוק "לֹא יִהְיֶה קֶדֶשׁ", לדעת רבי עקיבא: נלמד מהפסוק "וְאֶת זֶכֶר לֹא תִשְׁכַּב מִנְּשֻׁכְבֵי אִשָּׁה".
- הגמרא מבררת היכן המקור לעונש ואזהרה למי ששוכב/נשכב עם בהמה.
- אזהרה לנשכב לבהמה - לדעת רבי ישמעאל: לפי רבי אבהו נלמד מהפסוק "לֹא יִהְיֶה קֶדֶשׁ", ולפי אביו נלמד מהפסוק "כָּל נֶשֶׁכַּב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוֹמָת"; לדעת רבי עקיבא: נלמד מהפסוק "וּבְכַל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שִׁכְבֶּתְךָ".
- לדעת רב: גדול הבא על קטן בן תשע שנים חייב, ולדעת שמואל: גדול הבא על קטן בן שלוש שנים חייב.

דך נה

דך נה עמוד א

- בברייתא מובא: הבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה, והאשה המביאה את הבהמה עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה - חייב.
- המערה בזכור או בבהמה - חייב (כמו גמר ביאה).
- דין המערה בעצמו (כשמשמש מת) - תלוי במחלוקת אם "משמש מת" בעריות פטור או חייב.
- לדעת רב ששת: עובד כוכבים הבא על הבהמה - סוקלים את הבהמה (אפילו שאין 'קלון' אלא רק 'תקלה').

דך נה עמוד ב

- ישראל הבא על הבהמה בשוגג (יש 'קלון' אך אין 'תקלה') - רב המנונא מסתפק אם הורגים את הבהמה.
- הגמרא מביאה שלושה ניסיונות לפשוט את ספקו של רב המנונא (ממשניות שונות) ולהוכיח שהבהמה נהרגת, אך דוחה את כל הניסיונות הללו.
- המשנה המתחילה בסוף העמוד מבארת את דיני המגדף (שעונשו סקילה).

דף נו

דף נו עמוד א

- אין המקלל חייב עד שיברך שם בשם (והמקור: "וְנִקֵּב שֵׁם ה' מוֹת יוֹמָת... בְּנִקְבוֹ שֵׁם יוֹמָת", והגמרא מבררת מנין שכוונת הפסוק למקלל).
- לדעת רבי מאיר: ישראל או גוי שקיללו את השם בכינוי נהרגים, ולדעת חכמים: ישראל אינו נהרג, ולגבי גוי רבי יצחק סובר שלדעת חכמים אינו נהרג ורבי מיישא סובר שלדעת חכמים נהרג.
- **שבע מצות נצטוו בני נח: דינין, ברכת השם, ע"ז, גילוי עריות, שפיכות דמים, גזל, אבר מן החי.**

דף נו עמוד ב

- מצוות בני נח נוספים - לדעת רבי חנניה בן גמליאל: איסור שתית דם היוצא מן החי, לדעת רבי חידקא: איסור הסירוס, לדעת רבי שמעון: איסור כישוף, לדעת רבי אלעזר: איסור הרבעת בהמה והרכבת אילן.
- הגמרא מבררת את המקור לשבע מצוות בני נח הנ"ל.
- לדעת ת"ק בברייתא של דבי מנשה: שבע מצוות שנצטוו בני נח הם: ע"ז, גילוי עריות, שפיכות דמים, גזל, אבר מן החי, סירוס, כלאיים - ולדעתו עשר מצוות נצטוו ישראל במרה: שבע מצוות בני נח הללו והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם.

דף נז

דף נז עמוד א

- הגמרא מבארת את המקור לשיטת תנא דבי מנשה בעניין שבע מצוות בני נח.
- לדעת רב יוסף בשם בי רב: בן נח נהרג אם עבר על גילוי עריות שפילות דמים וברכת השם, לדעת רב ששת בשם בי רב: נהרג אף על עבודה זרה, ולדעת רב הונא ורב יהודה ותלמידי רב: נהרג על כל שבע מצוות בני נח.
- בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה - נהרג עליה.

דף נז עמוד ב

- בן נח נהרג אף בדיין אחד שדן אותו למיתה, ואף בעד אחד שהעיד עליו, ואף שלא בהתראה, אך רק מפי פסק דין או עדות של איש (ואפילו קרוב משפחה) ולא אשה.
- משום רבי ישמעאל אמרו שבן נח נהרג אף אם הרג עובר.
- בן נח שבא על נערה בת ישראל המאורסה - נידון בסקילה (כדין ישראל).
- בן נח שבא על אשה ישראלית שנשאה בעלה ועדיין לא נבעלה לו - נידון בחנק (כדין ישראל).

דף נח

דף נח עמוד א

- לדעת רבי מאיר אליבא דרבי אליעזר: אשת אביו ושאר עריות שעל ידי אישות מותרות לבן נח, ועריות שעל ידי אחוה מצד האם אסורות לבן נח.
- לדעת רבי מאיר אליבא דרבי עקיבא: עריות שבית דין של ישראל ממיתים עליהן אסורות לבן נח, ושאר עריות שהן רק חייבי כריתות מותרות לבן נח.
- "עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ" - לדעת רבי אליעזר הכוונה לאחות אביו ולאחות אמו, ולדעת רבי עקיבא הכוונה לאשת אביו ולאמו ממש. (והגמרא מבררת את טעמיהם).

דף נח עמוד ב

- הגמרא מנסה להוכיח מפסוק כדעת רבי עקיבא ודוחה זאת, ומנסה להוכיח מפסוק ומברייתא כרבי אליעזר ודוחה זאת.
- מובאות שתי לישנות בגמרא בדעת רב הונא אם כותי מותר או אסור בבתו.
- עבד - מותר באימו ומותר בבתו.
- בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה - נהרג עליה.
- לדעת רבא: בן נח שבא על אשת חברו שלא כדרכה - פטור.
- עובד כוכבים שהכה את ישראל - חייב מיתה.
- הסוטר לועז של ישראל - כאילו סוטר לועז של שכינה.
- **המגביה ידו על חברו אף על פי שלא הכהו - נקרא רשע / נקרא חוטא / תיקצץ ידו / אין לו תקנה אלא קבורה.**
- אין ראוי לקנות קרקע אלא לבעלי זרוע. (כי יש הרבה מריבות אודות קרקע).
- אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה - ישבע לחם, ואם לאו - לא ישבע לחם.
- **עובד כוכבים ששבת - חייב מיתה** (ואפילו אם שבת באחד מימות השבוע).

דף נט

דף נט עמוד א

- לדעת רבי יוחנן: **עובד כוכבים שעוסק בתורה - חייב מיתה.**
- עובד כוכבים שעוסק בתורה בדיני שבע מצוות בני נח - הרי הוא ככהן גדול (כך רבי יוחנן מבאר את דברי רבי מאיר שבברייתא).
- הגמרא מבררת את טעמו של רבי חנינא בן גמליאל הסובר שבני נח מוזהרים אף על הדם מן החי.
- כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני - לזה ולזה נאמרה, לבני נח ולא נשנית בסיני - לישראל נאמרה ולא לבני נח.
- אין דבר שמותר לישראל ואסור לבני נח.
- אף ישראל נצטוו על גזל של פחות משה פרוטה, אלא שפחות משה פרוטה אינו נחשב גזל בעיניהם, שעוברים על מדתם שרחמנים הם ומוחלים על דבר קל, אבל בני נח אכזרים הם. (רש"י)

דף נט עמוד ב

- מילה, פריה ורביה, גיד הנשה - מסיני ואילך, נוהגים רק בישראל.
- אברהם מל גם את ששת בני קטורה.
- אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, וכשבאו בני נח הותר להם.
- אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולים לו בשר (היורד מן השמים) ומסננים לו יין, הציץ בו נחש וראה בכבודו ונתקנא בו.
- אין דבר טמא יורד מן השמים.

דף ס

דף ס עמוד א

- הגמרא מבררת את טעמו של רבי אלעזר הסובר שבני נח מוזהרים אף על הכלאים.
- המגדף חייב סקילה רק אם קילל שם בן ארבע אותיות.
- הגמרא מביאה את המקורות לדיני המשנה "הדיינין עומדין על רגליהן וקורעין ולא מאחיין".
- אחד השומע את הקללה מפי המקלל ואחד השומע את הקללה מפי העד השומע - חייב לקרוע.
- העדים לא חייבים לקרוע בשעה שמעידים ומזכירים בפירוש את הקללה ששמעו, מפני שכבר קרעו בשעה ששמעו.
- לדעת שמואל: השומע אזכרה (קללת השם) מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע, ואין קורעים אלא על שמיעת קללת שם המיוחד בלבד, ורבי חייא חולק על שני הדינים האלו.
- עד האומר "אף אני (ראיתי/שמעתי) כמוהו (כמו העד הראשון)" - מדין תורה כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות.

דף ס עמוד ב

- העובד עבודה זרה כדרכה, והמזבח והמקטר והמנסך והמשתחוה לעבודה זרה אפילו אם אלו עבודות שלא כדרכה - חייב סקילה.
- הגמרא מביאה ברייתא המבארת את המקור לכך שעל 'עבודת פנים' חייבים אף בשלא כדרכה, וכן על כך שחייבים על השתחואה לעבודה זרה שאין דרכה בכך.

דף סא

דף סא עמוד א

- בעמוד הקודם נאמר בברייתא שהשתחואה לא יצאה אלא ללמד על עצמה (שאף שאינה 'עבודת פנים' חייבים עליה אף שלא כדרכה), ורבא בר רב חנן הקשה על כך מדוע לא נאמר שיצאה ללמד על הכלל כולו (שעל כל העבודות שהן בדרך כבוד חייבים גם כשאינן כדרכה) - והגמרא בסוגייתנו ממשיכה לדון בקושייתו ומקשה עליו.
- בגמרא מובאת קושיה על סתירה בין המשנה בדף ס ע"ב (שרק העובד עבודה זרה בפועל חייב) לבין המשנה בדף סז ע"א (שגם האומר שיעבוד עבודה זרה חייב) - ובעמוד א מובאים שני תירוצים על כך (והשני נדחה).

דף סא עמוד ב

- הגמרא מביאה תירוצים נוספים ליישוב הסתירה בין המשניות הנ"ל.
- העובד עבודת כוכבים מאהבה או מיראה של אדם ולא משום שחפץ לקבלה עליו לא-לוהות - נחלקו אביי ורבא אם חייב או פטור.
- אביי מביא שלוש ראיות לדעתו (והסימן: עב"ד ישתחו"ה למשי"ח), והגמרא דוחה ראיותיו.

דף סב

דף סב עמוד א

- רבי זכאי שנה ברייתא לפני רבי יוחנן שנאמר בה ש"זיבח וקיטר וניסך והשתחוה (לעבודה זרה) בהעלם אחד אינו חייב אלא (חטאת) אחת", ותגובת רבי יוחנן היתה שברייתא זו היא טעות.
- רבי אבא ניסה ליישב את הברייתא וטען שהיא כדעת רבי יוסי הסובר ש"הבערה ללאו יצאה", אך רב יוסף הקשה על כך, והגמרא (לפי רש"י) הקשתה על רבי אבא קושיה נוספת ותירצה קושיה נוספת זו.

דף סב עמוד ב

- לפי רב שמואל בר יהודה הברייתא ששנה רבי זכאי לפני רבי יוחנן (ודחה אותה רבי יוחנן) היתה הברייתא הזו: "חומר בשבת משאר מצות חומר בשאר מצות מבשבת...".
- המתעסק בחלבים ובעריות - חייב, שכן נהנה; המתעסק בשבת - פטור, כי מלאכת מחשבת אסרה תורה.
- לדעת רבי יוחנן לא מסתבר להעמיד ברייתא שהרישא שלה עוסקת בנושא אחד והסיפא בנושא אחר.

דף סג

דף סג עמוד א

- לדעת רבי אמי: זיבח וקיטר וניסך בהעלם אחד - אינו חייב אלא אחת.
- לדעת רב: כיון שאמר לו (לעבודה זרה) "אלי אתה" - חייב (והגמרא דנה ומבארת את דבריו).
- "אֵלֶּה אֶלֶּהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֹךְ מֵאֲרָץ מִצְרָיִם" - לדעת אחרים: אלמלא וי"ו שבהעלוך (שמראה על כך שלא כפרו בקב"ה לגמרי שהרי שיתפוהו בדבר אחר) - נתחייבו ישראל כליה, ולדעת רבי שמעון בר יוחאי לומדים מהאות ו' ש"איו לא-לוהות הרבה".
- בגמרא מובאים חמישה דינים שונים הנלמדים מהפסוק "לא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם", ועל כולם אין לוקים, כי אין לוקים על לאו שבכללות.
- הנודר או הנשבע בשם עבודה זרה, לוקה לדעת רבי יהודה (הסובר שלאו שאין בו מעשה לוקים עליו).

דף סג עמוד ב

- אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים, שמא יתחייב לו שבועה ויישבע בעבודת כוכבים שלו, והתורה אמרה "לא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ".
- כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה - מותר להזכיר את השם שלה.
- כל דבר ליצנות אסור חוץ מלעשות ליצנות מעכו"ם.
- יודעים היו ישראל בעבודת כוכבים שאין בה ממש, ולא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם עריות בפרהסיא. (אך לאחר שנתקשרו בהם מעצמם תקפה חיבתם עליהם).

דף סד

דף סד עמוד א

- **חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת.**
- הגמרא מספרת, שבימי נחמיה עם ישראל ביקשו רחמים שיימסר בידם יצר הרע של עבודת כוכבים, וכך נעשה. (ואחר כך ביקשו שיימסר בידם יצר של עבירה וחזרו בהם לאחר שלא מצאו ביצה).
- הפוער עצמו לבעל פעור הרי זה עבודתו גם אם כוונתו היתה לביזוי, הזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו גם אם התכוון לרוגמו ולא לעובדו.
- התנאים נחלקו אם "מולך" הוא בכלל עבודה זרה. (ונפקא מינה אם המעביר מזרעו לעבודה זרה חייב, וכן אם חייב על עבודת המולך בעבודות אחרות כמו השתחואה).

דף סד עמוד ב

- המעביר את בנו למולך - אינו חייב עד שימסרנו למשרתי המולך שיעבירוהו באש לכבודה (לפי רש"י).
- העביר כל זרעו למולך - פטור.
- גם אם העביר למולך את בן בנו או בן בתו או זרע פסול - חייב.
- אינו חייב אלא על יוצאי ירכו, ולכן אם העביר למולך את אביו ואימו אחיו ואחותו - פטור.
- העביר עצמו למולך - פטור, ורבי אלעזר ברבי שמעון מחייב.
- בגמרא מבואר מדוע התורה אמרה שלוש פעמים "כרת" בפסוקים העוסקים בעבודה זרה.

דף סה

דף סה עמוד א

- הגמרא מקשה מדוע המשנה בעמוד זה מנתה גם בעל אוב וגם ידעוני בין הנסקלים, ואילו במשנה במסכת כריתות נמנה בעל אוב בין חייבי הכריתות אך לא ידעוני - ורבי יוחנן וריש לקיש מתרצים את הקושיה. (והגמרא דנה בדעתם).
- התורה אסרה "חֵבֶר חֵבֶר" - בין אם מחבר בעלי חיים גדולים ובין אם מחבר בעלי חיים קטנים.

דף סה עמוד ב

- חסם את הפרה כשהיא דשה באמצעות קול - רבי יוחנן סובר שחייב (כי לדעתו עקימת פיו נחשבת למעשה), וריש לקיש סובר שפטור.
- הגמרא מבררת ומפרטת את אופן פעולתם של בעל אוב וידעוני.
- נהר סבטיון נח בשבת, בעל אוב לא עולה בשבת, קברו של אביו של טורנוסורפוס לא מעלה עשן בשבת - אלו ההוכחות שהביא רבי עקיבא לטורנוסורפוס הרשע להוכיח שיום השבת הוא בשבת ולא באחד משאר הימים.
- אם הצדיקים היו רוצים (להיות נקיים מכל עוון) - הם היו יכולים לברוא את העולם.
- רבא ברא אדם על ידי ספר יצירה שלמד, ורב חנינא ורב אושעיא עסקו בספר יצירה בכל ערב שבת ונברא להם עגל משולש והיו אוכלים אותו.
- בביריות מבואר מה הוא 'מעונן' ומה הוא 'מנחש'.

דף סו

דף סו עמוד א

- חילול שבת שלא חייבים על שגגתו חטאת ולא על זדונו כרת: תחומין לדעת רבי עקיבא, הבערה לדעת רבי יוסי.
- במשנה מובא שחכמים (החולקים על רבי מאיר) פוטרים את המקלל את אביו או אימו ב"כינוי", והגמרא מבארת שזו דעת רבי מנחם ברבי יוסי.
- גם בת שקיללה את אביה או אימה חייבת סקילה, וכן הדין בטומטום ואנדרוגינוס שקיללו.
- רבי יאשיהו ורבי יונתן נחלקו מה המקור לכך שבין אם קילל רק את אביו ובין אם קילל רק את אימו חייב סקילה (ולא רק כאשר מקלל את שניהם).
- הברייתא מבררת באריכות היכן נאמרה בתורה אזהרה על קללת אב ואם.
- "אֶלֶּהִים לֹא תִקְלַל" - לדעת רבי ישמעאל האיסור הוא לקלל דיין, ולדעת רבי עקיבא האיסור הוא לקלל את ה'.

דף סו עמוד ב

- המשנה היא כדעת רבי מאיר הסובר שהבא על קטנה מאורסה פטור וחייב רק על נערה, אך לדעת חכמים גם הבא על קטנה מאורסה חייב סקילה.
- בדעת רבי מאיר הפוטר את הבא על קטנה מאורסה - נחלקו התנאים אם פטור לגמרי או שפטור רק מסקילה אך חייב בחנק. (והגמרא מבררת את טעמיהם).

דף סז

דף סז עמוד א

- המשנה עוסקת בדין המסית.
- נביא שהדיח / מדיחי עיר הנידחת - לדעת חכמים: בסקילה, לדעת רבי שמעון: בחנק (והגמרא מבררת כדעת מי המשנה שבתחילת עמוד זה).
- "מְכַשְׁפָּה לֹא תִחְיֶה" - אחד האיש ואחד האישה, א"כ מה ת"ל "מכשפה"? מפני שרוב נשים מצויות בכשפים.
- דין המכשפה - לדעת רבי יוסי הגלילי: דינה בסייף, ולדעת רבי עקיבא (וכן דעת בן עזאי ורבי יהודה בעמוד הבא): דינה בסקילה.

דף סז עמוד ב

- שיטת רבי יהודה היא ש"שני כתובין הבאין כאחד מלמדין".
- למה נקרא שמם "כשפים"? - שמכחישים כמליא של מעלה.
- הלכות כשפים כהלכות שבת: יש מהן בסקילה, ויש מהן פטור אבל אסור, ויש מהן מותר לכתחילה.
- רב חנינא ורב אושעיא היו עוסקים בהלכות יצירה בכל ערב שבת, והיה נברא להם עגל משולש והיו אוכלים אותו.
- לדעת רבי אליעזר: אין השד יכול לברוא בריה פחותה מגודל של כשעורה, ולדעת רב פפא אפילו לא בגודל של גמל.
- "וַתַּעַל הַצְּפִירָדַע וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם" - רבי עקיבא אומר: צפרדע אחת היתה, השריצה ומלאה כל ארץ מצרים, אמר לו רבי אלעזר בן עזריה: עקיבא, מה לך אצל הגדה? כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות, צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו.

דף סח

דף סח עמוד א

- הברייתא מספרת על פטירתו של רבי אליעזר, ועל כך שיצאה נשמתו כשאמר את המילה "טהור".
- הלכות לקיטת קישואים על ידי כישוף - רבי עקיבא למד זאת בהתחלה מרבי אליעזר אך לא הבין כראוי, ואחר כך למד זאת מרבי יהושע והבין.
- "לא תלמד לעשות כְּתוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם הָהֵם" - לעשות אי אתה למד, אבל אתה למד להבין ולהורות.

דף סח עמוד ב

- רוב פרק שמיני, המתחיל בעמוד זה, עוסק בדיני בן סורר ומורה.
- מהמילים "כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן" לומדים שקטן (שלא הביא עדיין שתי שערות) פטור מדין בן סורר ומורה. (ולולי הפסוק היינו חושבים שהוא חייב כי בן סורר ומורה על שם סופו נהרג ולכן היינו חושבים שאפילו קטן חייב).
- לדעת רב חסדא: קטן שהוליד - אין בנו נעשה בן סורר ומורה.
- רב חסדא סובר שקטן (שלא הביא שתי שערות) יכול להוליד, ורבה חולק.

דף סט

דף סט עמוד א

- משך הזמן בו הבן יכול להיות בן סורר ומורה הוא מהרגע שהביא שתי שערות ועד שיעברו שלושה חודשים או עד שיקיף הזקן (עד המועד המוקדם מבין השנים).
- רב הונא בריה דרב יהושע דייק מדברי רבי כרוספדאי, שגם אשה העתידה ללדת בן בחודש השביעי, אין עוברה ניכר אלא רק בתום שלושה חודשי ההריון הראשונים.
- לדעת רבינא (בניגוד לדעת רב הונא בריה דרב יהושע) הולכים בדיני נפשות אחר הרוב (כדי להרוג את הנידון).

דף סט עמוד ב

- הכל מודים בבן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביאה, פחות מבן שמונה שאין ביאתו ביאה, לא נחלקו אלא בבן שמונה (שלדעת בית שמאי ביאתו ביאה ולדעת בית הלל לא, ונחלקו אם לומדים מדורות הראשונים).
- הגמרא מביאה שלושה ניסיונות להוכיח שבדורות הראשונים היו יכולים הגברים ללדת כשהיו בני שמונה שנים (ורק הניסיון האחרון לא נדחה).

• יסכה זו שרה, ולמה נקרא שמה יסכה? - שסוכה ברוח הקדש / שהכל סכים ביופיה.

- שנה ראשונה - עשה משה משכן, שניה - הקים משכן ושלח מרגלים.
- בדין הוא שדין סורר ומורה יחול גם על בת, כי הכל מצויים אצלה בעבירה, אלא גזירת הכתוב היא שרק בן יכול להיות סורר ומורה.

דך ע

דך ע עמוד א

- בן סורר ומורה - אינו חייב עד שייקח בשר בזול ויאכל וייקח יין בזול וישתה.
- בן סורר ומורה - אינו חייב עד שיאכל בשר שאינו מבושל לגמרי וישתה יין שלא נתן בו הרבה מים.
- אכל בשר מליח ושתה יין מגיתו - אינו נעשה בן סורר ומורה.
- לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים בעולם הזה. (והגמרא מביאה דרשות נוספות בענייני שתיית יין).
- "וַיִּיקַח נֹחַ מֵיַיִנו וַיַּדַּע אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן" - רב ושמואל נחלקו האם בנו הקטן סרסו או אף רבעו.

דך ע עמוד ב

- נחלקו התנאים מה היה אילן שאכל ממנו אדם הראשון: גפן / חיטה / תאנה.
- הגמרא דורשת את הפסוק "דְּבַרִּי לְמוֹאֵל..." ואת הפסוק "מֶה בְּרִי..." ואת הפסוק "אֵל לְמַלְכִים..." (שבמשלי פרק לא).
- בן סורר ומורה אינו חייב סקילה עד שיאכל בשר וישתה יין בחבורה שכולה סריקין (=אנשים ריקים) ורק כאשר אינם עוסקים במצוה.
- אין עולים בעיבור החודש פחות מעשרה בני אדם, ואין עולים לה אלא בפת דגן וקטנית, ואין עולים לה אלא לאור עיבורו, ואין עולים לה ביום אלא בלילה.
- אכל בשר עוף אינו נעשה בן סורר ומורה. (אך אם אכל תרטימר בשר חסר כזית מבהמה טהורה והשלימה לתרטימר מבשר עוף טהור - כן נעשה בן סורר ומורה).

דף עא

דף עא עמוד א

- כל הישן בבית המדרש - תורתו נעשית לו קרעים וקרעים.
- אינו נעשה בן סורר ומורה - עד שיגנוב משל אביו (שממון אביו מצוי לו לגונבו) ויאכל ברשות אחרים (שאינו מפחד לאכול שם).
- לדעת רבי יוסי ברבי יהודה: אינו נעשה בן סורר ומורה - עד שיגנוב משל אביו ומשל אימו (ובגמרא מובאים שני אופנים כיצד יש לאימו כסף).
- לדעת רבי יהודה: אם לא היתה אימו שווה לאביו בקול ובמראה ובקומה - אינו נעשה בן סורר ומורה.
- בברייתא מובא: "בן סורר ומורה - לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב? דרוש וקבל שכר", אך רבי יונתן אמר: "אני ראיתיו וישבתי על קברו".
- בברייתא מובא: "עיר הנידחת - לא היתה ולא עתידה להיות, ולמה נכתבה? דרוש וקבל שכר" (וזה כדעת רבי אליעזר הסובר שכל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנידחת), אך רבי יונתן אמר: "אני ראיתיה וישבתי על תילה".
- בברייתא מובא: "בית המנוגע - לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב? דרוש וקבל שכר", אך יש תנאים שסיפרו שראו מקום של בית המנוגע.

דף עא עמוד ב

- בן סורר ומורה - מתרים בו בכני שנים ומלקים אותו בכני שלושה.
- לדעת רבי חנינא: בן נח שקילל את השם ואחר כך נתגייר - פטור.

- לדעת תנא דבי מנשה: כל מיתה האמורה לבני נח - אינה אלא חנק.
- בן סורר ומורה נידון על שם סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב, שמיתתם של רשעים הנאה להם והנאה לעולם, לצדיקים רע להם ורע לעולם.
- יין ושינה לרשעים - הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים - רע להם ורע לעולם.
- פיזור לרשעים - הנאה להם והנאה לעולם, ולצדיקים - רע להם ורע לעולם.
- כנוס לרשעים - רע להם ורע לעולם, ולצדיקים - הנאה להם והנאה לעולם.
- שקט לרשעים - רע להם ורע לעולם, לצדיקים - הנאה להם והנאה לעולם.

מרגליות הים

אחד הספרים המקיפים והכופולריים על מסכת סנהדרין הוא הספר "מרגליות הים" של הרב ראובן מרגליות.

הספר כולל: "הארות ובאורים, חידושים ובירורים, בעמקי הלכותיה ובפרטי עניניה, מסתעפים להרבה מקצועות התורה".

דף עב

דף עב עמוד א

- הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב.
- הבא במחותרת - נידון על שם סופו, והטעם לכך הוא מפני שחזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, והגנב יודע זאת ומתכנן להרוג את בעל הבית אם יקום נגדו, והתורה אמרה אם בא להורגך השכם להורגו.
- הבא במחותרת ונטל כלים ויצא - לדעת רב: פטור מלהשיב לו, ורבא טוען שמסתבר שדברי רב אמורים רק אם הכלים נשברו.

דף עב עמוד ב

- אב הבא על הבן במחותרת - לא הותר דמו מספק (=כשיש ספק אם בא על עסקי נפשות), כי רחמיו מרובים על בנו, ובוודאי לא ידצה האב להרוג את בנו אף אם יעמוד כנגדו להציל את ממונו.
- כל הרואה את הבא במחותרת רשאי להורגו, ורשאי להורגו בכל סוג מיתה בה יכול להורגו.
- גם גנב הבא דרך גגו חצירו וקרפיפו של בעל הבית - מותר להורגו.
- לדעת רב הונא: קטן הרודף (רש"י: את קטן אחר להורגו) - ניתן להציל את הנרדף בנפשו של הקטן הרודף (כי לדעתו רודף אינו צריך התראה).

דף עג

דף עג עמוד א

- במשנה ובברייתא מפורט באלו מקרים ניתן להרוג אדם כדי למנוע ממנו לחטוא ובאלו מקרים לא ניתן.
- למסקנת הגמרא המקור לכך שהותר להרוג את ה"רודף אחר חברו להורגו" הוא מ'היקש' מנערה המאורסה.
- מהפסוק "לא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ" לומדים שחייב להציל את חברו הנמצא בצרה (לדוגמא: שטובע בנהר) גם כשהדבר כרוך בטרחת שכירת פועלים.

דף עג עמוד ב

- הגמרא מבררת מה בדיוק לומדים מייתור הפסוק "אִין לַנֶּעֱרָ (ה) חָטָא מְוֹת" בנוגע לאלו שמצילים אותם בנפשם.
- לדעת חכמים הסיבה שהתירה התורה להרוג את הרודף אחר נערה המאורסה היא בגלל פגמה של הנערה, ולדעת רבי יהודה הסיבה היא משום החשש שהיא תמסור עצמה למות.
- הגמרא מתקשה מדוע יש חיוב קנס באונס את אחותו והרי הותר להרוג את הרודף אחר חייבי כריתות והדין הוא שלא מחייבים אדם במיתה ובתשלומים - והגמרא מביאה מספר תירוצים ליישוב קושיה זו.

דף עד

דף עד עמוד א

- לדעת רבי יונתן בן שאול: רודף שהיה רודף אחר חברו להורגו, יוכל (הנרדף או מישהו אחר) להצילו באחד מאבריו ולא הציל באופן זה (אלא הרג אותו) - נהרג עליו.
- רבי שמעון בר יוחאי חולק על המשנה וסובר שהעובד עבודת כוכבים ניתן להצילו מעשיית העבירה אף בנפשו.
- רבי אלעזר ברבי שמעון חולק על המשנה וסובר שהמחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו.
- נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד: כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תיהרג - יעבור ואל ייהרג, חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים (כדעת ר"א ולא כדעת רבי ישמעאל הסובר שלגבי עבודת כוכבים אם זה בצינעא יעבור ואל ייהרג).
- בשעת גזרת המלכות - אפילו מצוה קלה ייהרג ואל יעבור.
- בפרהסיא - אפילו מצוה קלה ייהרג ואל יעבור, ואפילו שלא בשעת גזרת המלכות.

דף עד עמוד ב

- אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם ישראלים.
- אסתר לא מסרה נפשה למות ונבעלה לאחשורוש, על אף שהדבר היה בפרהסיא - והטעם לכך, לדעת אביי: אסתר קרקע עולם היתה, ולדעת רבא: אין בכך חילול השם כאשר הגוי מתכוון להנאת עצמו ולא לצורך העברה על דת.
- בן נח המצווה שלא לעבוד עבודה זרה - הגמרא מסתפקת האם מצווה על קדושת השם (ועליו למסור את נפשו כשמכריחים אותו לעבוד עבודה זרה בפרהסיא) או לא.

דף עה

דף עה עמוד א

- מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה.
- המשנה הראשונה בפרק תשיעי, המתחיל בעמוד זה, מפרטת מי הם שדינם בשריפה.
- במשנה נאמר "ואלו הן הנשרפים הבא על אשה ובתה..." - לפי אביי הכוונה היא לבא על חמותו או אם חמותו, ולפי רבא הגרסה במשנה צריכה להיות "הבא על אשה שנשא בתה".
- הגמרא מביאה ברייתא המביאה את המקור לכך שהבא על אחת מכל הנשים שהוזכרו במשנה דינו בשריפה.

דף עה עמוד ב

- אביי ורב אשי נחלקו כיצד לגרוס ולבאר את דברי הברייתא שבעמוד הקודם: "מנין לעשות למטה כלמעלה".
- אביי ורבא נחלקו מה המקור לכך שאין ללמוד בגזירה שוה שאם אמו תהיה אסורה עליו מהתורה כמו אם אמה.

דף עו

דף עו עמוד א

- אביי ורבא נחלקו מה המקור לכך שאין ללמוד שאשת חורגו תהיה אסורה עליו כמו כלתו.
- הגמרא מבררת מה המקור לחיוב שריפה של הבא על בתו מאנוסתו, ואת המקור לאזהרה לבא על בתו.
- "אַל תַּחֲלֵל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" - לדעת רבי אליעזר: זה המשיא את בתו לזקן, לדעת רבי עקיבא: זה המשהא בתו בוגרת.

דף עו עמוד ב

- איזהו עני רשע ערום? - זה המשהא בתו בוגרת (ואינו משיאה).
- הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו.
- המשיא את בתו לזקן והמשיא אשה לבנו קטן והמחזיר אבידה לכותי - עליו הכתוב אומר: "לְמַעַן סְפוֹת הָרָוּה אֶת הַצְּמֵאָה לֹא יֵאבְּהָ ה' סֶלַח לוֹ".
- האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפירקן - עליו הכתוב אומר "וַיִּדְעַתְּ כִּי שְׁלוֹם אֹהֶלְךָ וּפְקֻדֹתַי נֹךְ וְלֹא תַחֲטָא".
- האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו - עליו הכתוב אומר "אֲזַ תִּקְרָא וְהָ יַעֲנֶה".
- בברייתא מובא מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא בביאור הפסוק "אֲתוּ וְאָתְּהוּ", והאמוראים נחלקו בביאור מחלוקת התנאים.
- ואלו הנהרגין (בסייף): הרוצח ואנשי עיר הנידחת.

דף עז

דף עז עמוד א

- נחלקו האמוראים אם "המצמצם" בנזקין חייב.
- כפת את חברו ובעקבות כך מת חברו ברעב - פטור הכופת.
- כפת את חברו במקום בו בהמשך הזמן יהיה חס מאוד או קר מאוד בכדי להמית, ובעקבות כך מת חברו - פטור הכופת (אין זה אלא גרמא ואין דינו מסור לבית דין אלא לשמים).
- כפת את חברו לפני ארי ואכלו ומת - פטור (כי גם ללא הכפיתה לא היה יכול להציל את עצמו מהארי).
- כפת את חברו לפני יתושים ועקצוהו ומת - נחלקו האמוראים אם חייב או פטור.
- כפה על חברו גיגית ומת מההבל או שפרע עליו מעזיבה בזמן שהיה ישן ונכנסה לשם הצינה ומת - נחלקו האמוראים אם חייב או פטור.

דף עז עמוד ב

- דחפו לבור, ובשעת הדחיפה היה סולם בבור, וסילק את הסולם לאחר הדחיפה - פטור. (ורבא מביא שתי דוגמאות נוספות עם אותו עיקרון).
- זרק בחוזקה אבן בכותל וחזרה האבן לאחוריה והרגה - חייב.
- קשר את חברו והפנה עליו שטף מים ומת - חייב, אך רק אם נפלו עליו המים מיד לאחר שהפנה אותם ממקומם עליו.
- זרק אבן למעלה והלכה האבן בנפילתה לצדדים והרגה את העומד שם - חייב הזורק.

דף עח

דף עח עמוד א

- הכוהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת - לדעת ת"ק: פטורים, לדעת רבי יהודה בן בתירא: אם הכוהו בזה אחר זה, האחרון חייב, מפני שקירב את מיתתו.
- רבא מבאר שהכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור, בגוסס בידי שמים שהוא חייב, לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם.
- ההורג את הטריפה - פטור, וטריפה שהרג בפני בית דין - חייב, שלא בפני בית דין - פטור.
- עדים שהעידו בטריפה שעבר עבירה שחייבים עליה מיתה והוזמו - אין נהרגים, עדים שהם עצמם טריפה והעידו על אדם בריא שעבר עבירה שחייבים עליה מיתה והוזמו - נחלקו רבא ורב אשי אם נהרגים או לא.
- שור טריפה שהרג - נחלקו רבא ורב אשי אם חייב או פטור, ושור של אדם טריפה שהרג - פטור.

דף עח עמוד ב

- הגמרא מבררת את טעמיהם של חכמים ורבי נחמיה שנחלקו מה הדין במקרה בו אדם היכה את חברו ואמדוהו למיתה והיקל ממה שהיה ואחר כך הכביד ומת.
- יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה, שנאמר "מְחַלְלֵי מוֹת יוֹמָת", אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג, אבל לגבי המגדף לא היה יודע משה אם הוא בן מיתה כל עיקר אם לאו.

דף עט

דף עט עמוד א

- לדעת רבי שמעון: אין הרוצח חייב עד שיאמר "לפלוגי אני מתכוון" ויהרוג את אותו פלוני, אך לא חייב במקרה בו התכוון להרוג אחד משני אנשים (מי שיזדמן מביניהם) או שהתכוון לגוף שהרג אך לא לאותו אדם (כי חשב שזה אדם אחר).
- חכמים לומדים מהמילים "וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו" את 'דין קבוע' (=כל קבוע כמחצה על מחצה דמי).
- נתכוון להרוג את זה והרג את זה - לדעת חכמים: חייב מיתה, לדעת רבי: חייב ממון.

דף עט עמוד ב

- נתכוון להרוג את זה והרג את זה - לדעת תנא דבי חזקיה: פטור ממיתה ומממון.
- כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה נידונין בקלה.
- במשנה נאמר: "רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין רבי יהודה אומר כונסין אותן לכיפה" - הגמרא מתקשה מי הם ה"אחרים", ושמואל וריש לקיש (בעמוד זה) ורבא (בעמוד הבא) מתרצים.

דף פ

דף פ עמוד א

- לדעת רבא, ביאור הרישא של המשנה בעמוד הקודם הוא כך: כשלא הוכר הרוצח לבית דין, כגון שנים שהיו עומדים ויצא חץ מביניהם והרג (ולא ידוע מי זרק את החץ) - שניהם פטורים.
- לדעת רבא, ביאור המשך המשנה בעמוד הקודם הוא כך: שור שהרג אדם ונגמר דינו להיסקל שנתערב בשוורים אחרים שלא הרגו אנשים - סוקלים את כולם, ולדעת רבי יהודה כונסים אותם לכיפה והם מתים שם ברעב.
- לדעת רבא: ולד הבהמה הנוגחת שהרגה אדם או ולד הבהמה שנרבעה על ידי אדם - אסור בהקרבה למזבח.

דף פ עמוד ב

- לדעת רבי ירמיה לא ניתן לדייק מהמשנה שמותרה לדבר חמור נחשב מותרה לדבר קל.
- ת"ק ורבי יהודה נחלקו האם צריך להתרות (בכל חייבי מיתות שבתורה חוץ מהמסית) באיזו מיתה הוא נהרג או שמספיק שיתרו בו שחייב מיתה סתם.
- לדעת רב יחזקאל יש לגרוס בדברי המשנה (שבדף הקודם) "הנשרפין בנסקלין" (הפוך מהגרסה שלפנינו), ורב יהודה בנו חולק על כך.

דף פא

דף פא עמוד א

- אם היה אביו עובר על דברי תורה - לא יעיר לו על כך במפורש אלא רק ברמזיה.
- עבר עבירה קלה (=עבירה שחייבים עליה מיתה קלה) ונגמר דינו על עבירה קלה, וחזר ועבר עבירה חמורה (=עבירה שחייבים עליה מיתה חמורה יותר) - נידון בחמורה, והגמרא מביאה את המקור לדין זה.
- עבר עבירה שנתחייב עליה שתי מיתות - לדעת ת"ק: נידון בחמורה, לדעת רבי יוסי: נידון בזיקה הראשונה שבה עליו (והגמרא מביאה ברייתא המדגימה ומבארת את שיטתו).

דף פא עמוד ב

- מי שלקה פעמיים מלקות הבאות כעונש על עבירה שיש בה חיוב כרת - כשיעבור פעם שלישית את אותה עבירה אין מלקים אותו אלא בית דין מכניסים אותו לכיפה (מקום בגובה קומתו בלבד) ונותנים לו לחם צר ומים לחץ עד שיצטמצמו מעיו ואחר כך מאכילים אותו שעורים עד שכריסו מתבקעת.
- ההורג נפש שלא בעדים מכניסים אותו לכיפה וכו' - בגמרא מובאים שלושה תירוצים לבאר כיצד יודעים שהרג.
- הגונב כלי שרת שהיה במקדש והמקלל בקוסם והבועל ארמית - קנאים פוגעים בו.

דף פב

דף פב עמוד א

- הבוּעַל אַרְמִית וְלֹא פָּגְעוּ בּוֹ קְנָאִים - עוֹנְשׁוֹ הוּא: "יִכְרַת ה' לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָה עַד וְעָנָה מֵאֵהָלֵי יַעֲקֹב וּמִגֵּישׁ מִנְחָה לֵּה' צָבָאוֹת".
- כֹּל הַבָּא עַל הַכּוֹתִית (הַגּוֹיָה) - כֵּאִילוֹ מִתְחַתֵּן בַּעֲבוּדַת כּוֹכְבִים.
- כְּתוּב עַל גּוֹלְגוּלְתּוֹ שֶׁל יְהוִיָּקִים "זֹאת וְעוֹד אַחֲרֶיהָ".
- בֵּית דִּינּוֹ שֶׁל חֲשִׁמוֹנָי גָּזְרוּ שֶׁהַבָּא עַל הַכּוֹתִית חַיִּיב מִשּׁוֹם: נְדָה, שִׁפְחָה, גּוֹיָה, אִשְׁתִּי אִישׁ/זוֹנָה.
- הַבָּא לְהִימַלֵּךְ בְּבֵית דִּין בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה אִם לְהִרוּג אֶת פְּלוֹנֵי שְׁבוּעַל גּוֹיָה - אֵין מוֹרִים לוֹ שִׁיהַרְגֵנוּ.
- "וַיִּרְא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר" - הַגְּמָרָא מְבִיאָה שְׁלוֹשָׁה פִּירוּשִׁים מֵהוּא רָאָה.
- "קִרְיִינָא דְאִיגְרָתָא אִיהוּ לִיהוּי פְּרוּוֹנְקָא".
- **כֹּל מְקוּם שִׁישׁ חִילוּל הַשֵּׁם - אֵין חוֹלְקִים כְּבוֹד לִרְבִּי.**
- **אֵין נִכְנָסִים בְּכָלֵי זֵינֵן לְבֵית הַמְּדַרְשׁ.**

דף פב עמוד ב

- רַבִּי יוֹחָנָן מִפְּרֵט שִׁישָׁה נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְפִנְחָס כְּאִשֶּׁר הִרְגָה אֶת זְמַרִי וְכֹזְבֵי.
- "וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיִּפְלֵל" - אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: "וַיִּתְפַּלֵּל" לֹא נֹאמַר, אֲלֵא "וַיִּפְלֵל", מִלְּמַד כְּבִיכּוֹל שַׁעֲשֵׂה פְּלִילוֹת עִם קוֹנּוֹ.
- חֲמִישָׁה שְׁמוֹת יֵשׁ לוֹ: זְמַרִי, וּבֶן סְלוּא, וְשִׁאוּל, וּבֶן הַכְּנַעֲנִית, וְשִׁלּוּמִיָּאל בֶּן צוּרֵי שְׁדִי.
- כֵּהֵן שַׁעֲבַד בְּמִקְדָּשׁ כִּשְׁהוּא טִמְאָה - לְדַעַת רַב שֶׁשֶׁת: אֵינוֹ חַיִּיב מִיָּתֵהּ בִּידֵי שָׁמַיִם.

דף פג

דף פג עמוד א

- הגמרא (מסוף העמוד הקודם) מקשה משתי ברייתות על דעתו של רב ששת הסובר שכהן שעבד במקדש כשהוא טמא אינו חייב מיתה בידי שמים (והקושיה השנייה נשאת ב"תיובתא").
- הגמרא מביאה ברייתא ובה רשימה של עבירות שחייבים עליהם מיתה או רק אזהרה.
- הגמרא מביאה את המקורות לדברי הברייתא שאמרה שהאוכל את הטבל וכן כהן טמא שאכל תרומה טהורה דינם במיתה.
- כהן טמא שאכל תרומה טמאה - אינו במיתה.

דף פג עמוד ב

- הגמרא מביאה את המקורות לדברי המשך הברייתא שאמרה שזר שאכל את התרומה, וזר ששימש (=שעבד במקדש), וכהן טמא ששימש, וכהן טבול יום ששימש, וכהן מחוסר בגדים ששימש, וכהן מחוסר כפרה ששימש, וכהן שלא רחץ ידים ורגלים ששימש, וכהנים שתויי יין ששימשו, וכהנים פרועי ראש ששימשו - דינם במיתה.
- רב חולק על הברייתא ("רב תנא הוא ופליג") וסובר שזר שאכל את התרומה לוקה (ולא במיתה כדברי הברייתא).

דף פד

דף פד עמוד א

- הגמרא מביאה את המקורות לכך שאסור לכהן שהוא ערל או אונן או יושב לעבוד במקדש.
- כל דבר הבא מן הכלל (=דבר הנלמד באמצעות דיוק מתוך הכתוב) - אין דנים אותו בגזרה שווה.
- הגמרא מביאה את המקורות למחלוקות רבי וחכמים בדין בעל מום שעבד במקדש ובדין מי שנהנה במזיד מהקדש שיש בו מעילה (נחלקו אם דינו במיתה או אינו אלא באזהרה).
- זר ששימש במקדש - נחלקו הדעות אם דינו במיתה בידי שמים או בסקילה או בחנק. (והגמרא מבררת את טעמיהם).

דף פד עמוד ב

- **פרק עשירי**, המתחיל בעמוד זה, עוסק בחייבי מיתת חנק.
- מכה אביו/אימו דינו בחנק, ואפילו אם לא הרג אותם אלא רק אם עשה בהם פצע. (והגמרא מביאה את המקורות לכך).
- גם ההורג קטן חייב מיתה, אך ההורג נפלים או עובר שנולד בחודש השמיני (שאינו יכול לחיות), אינו חייב מיתה.
- מותר לבן להקיז דם לאביו.

דף פה

דף פה עמוד א

- לדעת רב ששת: בן יכול להיות שליח בית דין להלקות או לנדות את אביו, והגמרא מקשה ודנה בדבריו.
- לדעת רב ששת: המבייש את חברו כשהוא ישן ומת בתוך שנתו - חייב המבייש לשלם לבניו.

דף פה עמוד ב

- למסקנת הגמרא: הבן לא יכול להיות שליח בית דין להלקות או לנדות את אביו (בניגוד לרב ששת), חוץ ממקרה בו אביו מסית לעבוד עבודה זרה.
- הגמרא מבררת את המקור לכך שאם קילל את אביו/אימו לאחר מיתתם חייב (בניגוד למכה אביו/אימו שחייב רק בחייהם).
- גם בת או טומטום או אנדרוגינוס שקיללו את אביהם/אימם חייבים מיתה.
- ישנה מחלוקת תנאים אם מקישים הכאה לקללה.
- הגונב נפש מישראל - לדעת ת"ק: אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו (אפילו שימוש כל שהוא), לדעת רבי יהודה: עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שימוש בשווי שווה פרוטה.
- אישה (ולא רק איש) שגנבה איש או אישה - חייבת מיתה על הגניבה.
- הגונב איש או אישה או גר או עבד משוחרר או קטן - חייב מיתה על גניבתם, והגונב את העבדים - פטור.

דף פו

דף פו עמוד א

- הגונב נפש ומכרו לקרובי הנגנב - פטור לדעת רבי שמעון.
- **סתם משנה - רבי מאיר, סתם תוספתא - רבי נחמיה, סתם ספרא - רבי יהודה, סתם ספרי - רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא.**
- לדעת חכמים: הגונב את מי שמצוי אצלו תמיד (כמו מלמדי תינוקות שגנבו אחד מתלמידיהם ומכרוהו) - פטור ממיתה.
- הגמרא מבררת את המקורות למחלוקת רבי יהודה וחכמים שנחלקו אם הגונב את מי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב או פטור.
- "לא תִּגְנוֹב" שבעשרת הדברות הכוונה לגונב נפשות, ו"לא תִּגְנוֹבוּ" שבכרשת קדושים הכוונה לגונב ממון (ודברים אלו נדרשו באמצעות המידה "דבר הלמד מעניינו").

דף פו עמוד ב

- לדעת רב פפא: אם באו עדי מכירה לאחר עדי הגניבה, ונגמר דינו של הנידון ליהרג, ואחר כך הוזמו שתי הכתות - עדי המכירה נהרגים, ונחלקו חזקיה ורבי יוחנן אם עדי הגניבה נהרגים.
- כת עדים שהעידה על גניבה ראשונה של בן סורר ומורה, וכת עדים שהעידה על גניבה שניה, והוזמו - עדים הראשונים לא נהרגים, והעדים השניים כן נהרגים.
- המשנה בסוף העמוד עוסקת בדיני זקן ממרא.

דף פז

דף פז עמוד א

- הברייתא דורשת את הפסוק האמור בזקן ממרא, ומפרטת הלכות רבות אשר החולק עליהם נעשה זקן ממרא.
- בית המקדש גבוה מארץ ישראל, וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות.

- זקן ממרא - לדעת רבי מאיר: אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, לדעת רבי יהודה: על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים, לדעת רבי שמעון: אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים.
- החל מסוף עמוד זה (ולמשך דף שלם) - הגמרא מבארת כיצד הברייתא שבתחילת העמוד מסתדרת לשיטת רבי מאיר.

דף פז עמוד ב

- התנאים נחלקו אם דם ירוק נחשב לדם נדה.
- האמוראים נחלקו אם הדם שרואה אישה ב"ימי טוהר" נובע מאותו מקור של הדם הטמא ("מעין אחד הוא") או ממקור אחר ("שני מעיינות הם").
- לדעת שמואל: שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקראים בית דין חצוף, ולדעת רבי אבהו: לדברי הכל אין דיניהם דין.
- התנאים נחלקו אם דיני מכות בשלושה דיינים או בעשרים ושלושה דיינים.

דף פח

דף פח עמוד א

- הגמרא ממשיכה לבאר כיצד הברייתא שבתחילת הדף הקודם מסתדרת לשיטת רבי מאיר (הסובר שזקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת).
- המעריך כחות מבן חודש - לדעת רבי מאיר: נותן דמיו, לדעת חכמים: לא אמר כלום.
- סתם חרמים - לדעת רבי יהודה בן בתירה: לבדק הבית, לדעת חכמים: לכהן.
- לדעת רב כהנא: זקן ממרא אינו נהרג אלא רק במקרה בו הוא אומר "כך הוא בעיני" והם אומרים מפי השמועה (=חולק מדעתו על קבלת הסנהדרין), ורבי אלעזר חולק וסובר שאפילו הוא אומר מפי השמועה והם אומרים "כך הוא בעינינו" נהרג, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל.

דף פח עמוד ב

- לדעת זעירא: בעל שמחל על קינויו - קינויו מחול, בן סורר ומורה שרצו אביו ואימו למחול לו - מוחלים לו, זקן ממרא שרצו בית דינו למחול לו - מוחלים לו, אך החברים (מהדרום) של רבי יאשיה חלקו על הדין האחרון.
- מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל, משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות.
- איזהו בן העולם הבא? - ענוותן, ושפל ברך, מתכופך ונכנס מתכופך ויוצא, ולומד תורה תמיד, ואינו מחזיק טובה לעצמו על כך.
- זקן ממרא אינו חייב עד שיעשה כהוראתו או שיורה לאחרים ויעשו כהוראתו.
- לדעת רבי אושעיא: זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע.

דף פט

דף פט עמוד א

- רבי עקיבא ורבי יהודה נחלקו אם ממיתים את הזקן ממרא ברגל או לאלתר.
- ארבעה צריכים הכרזה: מסית, בן סורר ומורה, זקן ממרא, עדים זוממים.
- המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו והמתנבא בשם עבודת כוכבים - מיתתם בידי אדם, הכובש את נבואתו והמוותר על דברי נביא ונביא שעבר על דברי עצמו - מיתתם בידי שמים. (והגמרא מביאה את המקורות לכך).
- סיגנון (=דבר מליצות של רוח הקודש) אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד.

דף פט עמוד ב

- הכובש את נבואתו - לוקה.
- "וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֵלֶּה-לְהִימֹנְסָה אֶת אַבְרָהָם" - לדעת רבי יוסי בן זימרא: אחר דבריו של שטן, לדעת לוי: אחר דבריו של ישמעאל ליצחק.
- כך עונשו של בדאי, שאפילו אמר אמת אין שומעים לו.
- נביא שהדית, מדיחי עיר הנידחת - לדעת חכמים בסקילה ולדעת רבי שמעון בחנק. (והגמרא מבררת את טעמיהם).

דף צ

דף צ עמוד א

- רב חסדא ורב המנונא נחלקו לגבי אלו מקרים נחלקו חכמים ורבי שמעון בדין עונשו של נביא שהדיח.
- בכל אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה - שמע לו, חוץ מעבודת כוכבים.
- פרק אחד עשר ("פרק חלק"), המתחיל בעמוד זה, מפרט חוטאים שאין להם חלק לעולם הבא ועניינים נוספים השייכים לחיי העולם הבא וביאת המשיח.
- כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר: "וְעַמְךָ כֻּלָּם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מִטְעֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהִתְפָּאֵר".
- האומר אין תחיית המתים מן התורה - אין לו חלק לעולם הבא, כי הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, שכל מידותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה.

דף צ עמוד ב

- קללת חכם אפילו על חנם היא באה.
- לאורך העמוד מובאים מקורות שונים לכך שתחיית המתים מוזכרת (ברמז) בתורה.
- אין נותנים תרומה לכהן עם הארץ, והנותן תרומה לכהן עם הארץ - כאילו נותנה לפני ארי / אף גורם לו מיתה / אף משיאו עוון אשמה.
- כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר.
- לדעת רבי ישמעאל: דיברה תורה כלשון בני אדם (ולכן אין לדרוש דבר מהכפילות "הַכָּרַת תְּכַרְת").
- רבי מאיר ענה לקליאופטרא המלכה שהמתים יקומו לתחייה בלבושיהם.

דף צא

דף צא עמוד א

- בגמרא מובאת תשובת רבן גמליאל לקיסר ותשובת רבי אמי לאותו המין, שטענו שהמתים שהם עפר לא יכולים לחזור ולחיות.
- הברייתא מספרת על בני אפריקיא ועל בני מצרים ועל בני ישמעאל ובני קטורה שבאו לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון (ארץ כנען שלנו היא / על כסף וזהב שנטלו ישראל ממצרים / ארץ כנען שלנו ושלכם), וגביהא בן פסיסא ניצח אותם.

דף צא עמוד ב

- לעתיד לבוא הקב"ה מביא את הנשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד.
- הגמרא מביאה (מסוף עמוד א) ארבע שאלות ששאל אנטונינוס את רבי.
- בתחיית המתים - האנשים עומדים במומם (כפי שהיו בחייהם) ואחר כך מתרפאים.
- **לדעת שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד.**
- הגמרא מביאה ראיות נוספות לכך שתחיית המתים מוזכרת (ברמז) בתורה.
- כל האומר שירה בעולם הזה - זוכה ואומרה לעולם הבא, שנאמר: **"אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סְלָה"**.
- כל המונע הלכה מפני תלמיד - כאילו גוזלו מנחלת אבותיו / אפילו עוברים שבמעני אימם מקללים אותו / מנקבין אותו ככברה.

דף צב

דף צב עמוד א

- כל המלמד תורה בעולם הזה - זוכה ומלמדה לעולם הבא.
- הגמרא מביאה ראיות נוספות לכך שתחיית המתים מוזכרת (ברמז) בתורה.
- הגמרא מביאה ארבע עשרה מימרות של רבי אלעזר.
- כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה - **אש אוכלתו.**
- **כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו - אינו רואה סימן ברכה לעולם.**
- כל שאינו משייר כת על שולחנו - אינו רואה סימן ברכה לעולם.
- כל המחליף בדיבורו (משנה בדיבורו שלא יהא ניכר) - כאילו עובד עבודה זרה.
- צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותם אינם חוזרים לעפרם.

דף צב עמוד ב

- מתים שהחיה יחזקאל - נחלקו הדעות: עמדו על רגליהם ואמרו שירה / משל היה / עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות.
- מי היו המתים שהחיה יחזקאל? - נחלקו הדעות: בני אפרים שמנו לקץ וטעו / בני אדם שכפרו בתחיית המתים / בני אדם שאין בהם לחלוחית של מצוה / בני אדם שחיכו את ההיכל כולו שקצים ורמשים / מתים שבבקעת דורא.
- הברייתא מפרטת שישה ניסים שנעשו באותו היום שהושלכו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש.
- **אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו (ממלבושיו והנהגתו).**

דף צג

דף צג עמוד א

- גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת.
- בשעה שיצאו חנניה מישראל ועזריה מכבשן האש באו כל אומות העולם וטפחו לישראל על פניהם, אמרו להם: יש לכם א-לוה כזה ואתם משתחווים לצלםם!
- הרואה סוס לבן בחלומו - סימן יפה הוא לו.
- חנניה מישראל ועזריה להיכן הלכו לאחר שניצלו מכבשן האש? - נחלקו הדעות: בעין הרע מתו / ברוק טבעו / עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות.
- האמוראים נחלקו היכן היה דניאל בזמן שהושלכו חנניה מישראל ועזריה לכבשן האש, ובברייתא מבואר, שהקב"ה ודניאל ונבוכדנצר, כל אחד מסיבה אחרת, רצה שדניאל לא יהיה נוכח שם.
- יהושע הכהן הגדול נענש ששלטה האש בבגדיו, בגלל שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהם.

דף צג עמוד ב

- שש השעורים שנתן בועז לרות - רמז רמז לה שעתידים ששה בנים לצאת ממנה שמתברכים בשש ברכות כל אחד מהם, ואלו הן: דוד, משיח, דניאל, חנניה, מישראל ועזריה.
- "וְהָרִיחוּ בְיָרְאֵת ה'" - לדעת רבי אלכסנדר: מלמד שהטעינו הקב"ה למשיח מצוות וייסורים כריחיים. לדעת רבא: מלמד שהמשיח יוכל לדון לפי הריח מי חייב ומי פטור.
- נחלקו האמוראים אם חנניה מישראל ועזריה היו משבט יהודה. (ודניאל היה משבט יהודה לדעת כולם).
- הסיבה שספר עזרא לא נקרא על שמו של נחמיה - מפני שהחזיק טובה לעצמו / מפני שסיפר בגנותם של ראשונים.

דף צד

דף צד עמוד א

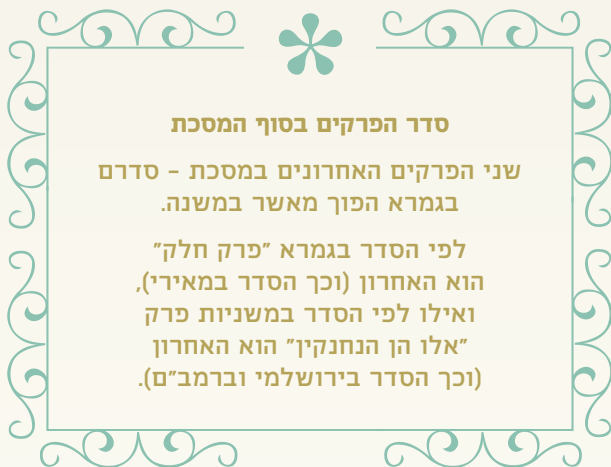
- מי שנבהל בלא סיבה, אף על פי שהוא לא רואה ואינו מרגיש את הסיבה לכך, מזלו רואה אותה, ולכן צריך לעשות דבר מה (כמפורט בגמרא) כדי להימלט מן הסכנה הזו.
- ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג, אך מדת הדין מנעה זאת בגלל שחזקיהו לא אמר שירה על כל הניסים שנעשו לו.
- גנאי הוא לחזקיהו וסייעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה.
- גנאי הוא למשה ושישים ריבוא ישראל שלא אמרו "ברוך" עד שבא יתרו ואמר "בְּרוּךְ ה' אֱשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם".
- "וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ" - לדעת רב: שהעביר חרב חדה על בשרו (שמל עצמו), ולדעת שמואל: שנעשה חדודים חדודים כל בשרו (שהיה מיצר מאוד על מפלת מצרים).
- לחזקיהו היו שמונה שמות וגם לסנחריב.
- סנחריב זכה לכינוי "אסנפר הגדול והנכבד" מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל.
- רב ושמואל נחלקו אם סנחריב מלך פקח היה או מלך טיפש היה.

דף צד עמוד ב

- לאורך כל העמוד הגמרא דורשת בעניינו של סנחריב.
- פרעה שחירף בעצמו - נפרע הקב"ה ממנו בעצמו, סנחריב שחירף על ידי שליח - נפרע הקב"ה ממנו על ידי שליח.
- בדורו של חזקיהו עסקו כל העם בתורה (חזקיהו נעץ חרב על

פתח בית המדרש ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה יידקר בחרב זו, בדקו מדין ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה), ולכן לא נמסרו בידי סנחריב.

- עשרה מסעות נסע אותו רשע (סנחריב) באותו היום (שבא להילחם בירושלים).

דף צה

דף צה עמוד א

- שישה שמות יש לארי: ארי, כפיר, לביא, ליש, שחל, שחף.
- הגמרא מבארת את משמעות הפסוק "עוד היום בְּנֵב לְעַמֵּד" (שהיה זה היום האחרון שנשתייר מזמן העונש על ישראל מעוונה של נוב עיר הכוהנים וסנחריב פספס יום זה).
- דוד בחר להימסר ביד אויב (ולא בחר שיכלה זרעו) כעונש על כך שבגללו נהרגה נוב עיר הכוהנים ונטרד דואג האדומי ונהרגו שאול ושלושת בניו (ולבסוף ביקש להיפך).
- **אין חבוש מוציא עצמו מבית האסורים.**
- שלושה קפצה להם הארץ: אליעזר עבד אברהם ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה.

דף צה עמוד ב

- אלמלא נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט.
- הגמרא מספרת על סנחריב שבא עם צבא גדול מאוד להילחם בחזקיה המלך.
- נחלקו הדעות כיצד הרג מלאך ה' את צבא סנחריב, ונחלקו הדעות כמה נשתיירו בחיים מצבא סנחריב.

דף צו

דף צו עמוד א

- "וַיִּחַלֵּק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעַבְדָּיו וַיִּכְסּוּ" - לדעת רבי יוחנן: אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו, לדעת רבי יצחק נפחא: שעשה עמו מעשה לילה (שנלחמו בשבילו כוכבי לילה).
- "וַיִּדְרֹף עַד דָּן" - כיון שבא אותו צדיק (אברהם) עד דן תשש כחו, ראה בני בניו שעתידיים לעבוד עבודה זרה בדין.
- שלח רבי יהודה בן בתירא מנציבין: הזהרו בוקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, והזהרו בוורידין כדעת רבי יהודה, והזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה.
- אותו היום שמת בו אחז - שתי שעות היה (כדי שלא יהא פנאי להספידו ולקוברו), והקב"ה החזיר עשר שעות הללו ביום בו התרפא חזקיהו (ובגלל מופת זה שלח לו מרודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים ומנחה).
- הגמרא מסבירה מדוע "מְרֹדֵךְ בְּלֹאדָן בֶּן בְּלֹאדָן" קרוי כך.

דף צו עמוד ב

- הגמרא מתארת כיצד כבש נבוזראדן את ירושלים והחריב את בית המקדש.
- נעמן גר תושב היה, נבוזראדן גר צדק היה, מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, מבני בניו של סנחריב (שמעיה ואבטליון) לימדו תורה ברבים, **מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק**. (ואף מבני בניו של נבוכדנצר ביקש הקב"ה להכניסם תחת כנפי השכינה, אך מלאכי השרת התנגדו לכך).
- עמון ומואב שכנים רעים של ירושלים היו, וכששמעו שהנביאים מתנבאים על חורבן ירושלים שכנעו את נבוכדנצר לבוא ולהחריב את ירושלים.

דף צז

דף צז עמוד א

- רבי יוחנן: דור שבן דוד בא בו - תלמידי חכמים מתמעטים, והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות.
- הגמרא מביאה דעות נוספות (של תנאים) המתארים מה יהיה בדור שבו יבוא בן דוד.
- שלושה באים בהיסח הדעת: משיח מציאה ועקרב.
- ששת אלפים שנה יהיה העולם קיים, ולאחר מכן - לדעת רב קטינא: אלף שנה יחרב, ולדעת אביי: אלפיים שנה יחרב.
- תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוא עלמא - שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח, ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו.

דף צז עמוד ב

- הגמרא מביאה דעות שונות כמה זמן העולם יתקיים ומתי יהיה קץ הגאולה.
- תיפח עצמן של מחשבי קיצין, שהיו אומרים כיון שהגיע את הקץ ולא בא שוב אינו בא, אלא חכה לו.
- יש בעולם לפחות שלושים וששה צדיקים שמקבלים את פני השכינה בכל דור.
- בשם רבי שמעון בר יוחאי: ראיתי בני עלייה והם מועטים, אם אלף הם אני ובני מהם, אם מאה הם אני ובני מהם, אם שנים הם אני ובני הם.
- לדעת רבי אליעזר: אם ישראל עושים תשובה נגאלים ואם לא אין נגאלים, ורבי יהושע חולק.

דף צח

דף צח עמוד א

- אין לך קץ מגולה מזה שנאמר "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל".
- מובאות דעות שונות לאורך העמוד מתי יבוא בן דוד (לדוגמא: אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל / עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל / אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב).
- **זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה.**
- משיח אמר לרבי יהושע בן לוי שהוא יבוא "היום", ואלהיו הנביא הסביר לו שהכוונה היא: "היום אִם בְּקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ".

דף צח עמוד ב

- עולא, רבה ורבי יוחנן אמרו על ביאת המשיח: **"ייתי ולא איחמיניה"** (יבוא ולא אראהו), אך רב יוסף חלק עליהם ורצה לראותו גם אם יזכה רק לשבת בצל גללי חמורו.
- מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח? - יעסוק בתורה ובגמילות חסדים.
- למרות שה' אמר ליעקב "וְהָיָה אָנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ", **יעקב חשש שמא יגרום החטא** (ולכן נאמר: "וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצְרֵ לֹ"ו").
- לדעת רבי הילל: "אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו", ורב חולק.
- נחלקו הדעות מה שמו של המשיח: שילה / ינון / חנינה / מנחם בן חזקיהו / מצורע של בית רבי.

דף צט

דף צט עמוד א

- נחלקו הדעות כמה זמן הם ימות המשיח: ארבעים שנה / שבעים שנה / שלושה דורות / ארבע מאות שנה / שלוש מאות שישים וחמש שנה / שבעת אלפים שנה / כמיום שנברא העולם ועד עכשיו / כימי נח עד עכשיו.
- לדעת רבי הלל: אין להם משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיה.
- לדעת רבי יוחנן: כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא "עין לא ראתה א-להים זולתך".
- לדעת רבי יוחנן: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים "עין לא ראתה א-להים זולתך", אך לדעת רבי אבהו: "מקום שבעלי תשובה עומדים שם, צדיקים אינם עומדים שם".
- לדעת רבי יוחנן: כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא למשיח בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמם "עין לא ראתה א-להים זולתך".
- "דבר ה' בזה" - האומר אין תורה מן השמים / אפיקורוס / המגלה פנים בתורה / הלומד תורה ואינו מלמדה / כל מי שאינו משגיח על המשנה / כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק / העובד עבודת כוכבים.
- המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חברו ברבים - אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם.
- כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר.
- כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיוולדת וקוברת.

דף צט עמוד ב

- אדם לעמל תורה נברא.
- מנשה בן חזקיה היה יושב ודורש בהגדות של דופי.
- יצר הרע - בתחילה דומה לחוט של כוביא, ולבסוף דומה לעבות העגלה.
- כל העוסק בתורה לשמה - משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה / כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה / אף מגין על כל העולם כולו / אף מקרב את הגאולה.
- כל המלמד את בן חברו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו.
- כל המעשה את חברו לדבר מצוה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.
- נחלקו הדעות מי הוא אפיקורוס (שאין לו חלק לעולם הבא).

דף ק עמוד א

- הגמרא מביאה דעות נוספות לבאר מהו אפיקורוס.
- מפני מה נענש גיחזי? - מפני שקרא לרבו בשמו.
- עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים.
- עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות, שהן שלושים על שלושים אמות, וחוקק בהם עשר ברום עשרים, ומעמידם בשערי ירושלים.
- גובהם של בני אדם לעתיד לבוא - לדעת רבי מאיר: מאתיים אמה, לדעת רבי יהודה: מאה אמה.
- כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה - הקב"ה מבהיק זיוו לעולם הבא.
- כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה - הקב"ה משביעו לעולם הבא.
- עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו (מלא חופנו של הקב"ה טובה).

דף ק עמוד ב

- כשם שנותן הקב"ה כוח ברשעים לקבל פורענותם, כך נותן הקב"ה כוח בצדיקים לקבל טובתם.
- לדעת רב יוסף: אסור לקרוא בספר בן סירא (והגמרא מבררת מה הסיבה לכך), אך דברים מעולים שבו (כגון: "אשה טובה מתנה טובה בחיק ירא א-להים תנתן") יש לדרוש ברבים.
- "דְּאָגָהּ בְּלֵב אִישׁ יִשְׁחָנָה" - רבי אמי ורבי אסי נחלקו בביאור הפסוק: שיחנה מדעתו / שיחנה לאחרים.
- לדעת רב: "כָּל יָמֵי עֲנִי רָעִים" - אלו בעלי תלמוד, "וְטוֹב לֵב מְשֻׁתָּה תְּמִיד" - אלו בעלי משנה, ולדעת רבא הפוך. (ואח"כ הגמרא מביאה ארבע דעות נוספות של אמוראים כיצד לדרוש פסוק זה).

דף קא

דף קא עמוד א

- שינוי וסת - תחילת חולי מעיים.
- הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר - מביא רעה לעולם.
- כל הקורא פסוק בזמנו (כגון בקידוש) - מביא טובה לעולם.
- לדעת ת"ק: אין שואלים בדבר שדים בשבת, ולדעת רבי יוסי: אף בחול אסור (משום סכנה).
- כשחלה רבי אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ושלושה מהם שיבחו את רבי אליעזר, ואילו רבי עקיבא אמר: "חביבין יסורין" (שמכפרים עליו).

דף קא עמוד ב

- שלשה באו בעלילה (לא באו לבקש לפני הקב"ה בתפילה, אלא באו בעלילה שאמרו דברים של ניצחון שאין להם תשובה): קין עשו ומנשה.
- ירבעם - שריבע עם / שעשה מריבה בעם / שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים.
- שלשה ניבטו ולא ראו (הביטו בדבר שהוא סימן לדבר מסוים ולא הבינוהו לעיקרו): נבט ואחיתופל ואיצטגניני פרעה.
- מפני מה זכה ירבעם למלכות? - מפני שהוכיח את שלמה, ומפני מה נענש? - מפני שהוכיחו ברבים.
- גסות הרוח שהיתה בו בירבעם טרדתו מן העולם.
- אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד.

דף קב

דף קב עמוד א

- לאורך העמוד הגמרא דורשת פסוקים שונים שנאמרו בנוגע לירבעם.
- שכם מקום מזומן לפורענות - בשכם עינו את דינה, בשכם מכרו אחיו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד.
- תורתו של ירבעם לא היתה בה שום דופי.
- כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - כאילו גוזל את הקב"ה ואת כנסת ישראל.
- אמר משה לפני הקב"ה: רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להן לישראל עד שיאמרו דיי גרם להם לעשות להם א-להי זהב.

דף קב עמוד ב

- מנשה הוכיח ואמר לרב אשי (בחלום) שאם רב אשי היה בתקופתו אז גם הוא היה עובד עבודה זרה בגלל יצר עבודת כוכבים ששלט.
- הגמרא מביאה דרשות שונות בעניין אחאב.
- קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם, ומפני מה תלה הכתוב בירבעם? - מפני שהוא היה תחילה לקלקלה.
- מפני מה זכה עמרי למלכות? - מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל.
- מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושנים שנה? - מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות.
- אחאב ותרן בממונו היה, ומתוך שנתן לתלמידי חכמים להנות מנכסיו כיפרו לו מחצה מעוונותיו.
- ת"ק ורבי יהודה נחלקו במשנה בתחילת הפרק אם למנשה יש חלק בעולם הבא - והגמרא מבארת את המקור לדעתם.

דף קג

דף קג עמוד א

• כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא - מרפה ידיהם של בעלי תשובה (כי מנשה עשה תשובה שלושים ושלוש שנים, ועשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה מפני מדת הדין).

• ביקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים - נסתכל בדורו ונתקרה דעתו, ביקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה - נסתכל בצדקיה ונתקרה דעתו.

• רב פפא מביא שני פתגמים שהיו אומרים אנשים.

• הגמרא מביאה שלוש מימרות של רב חסדא בשם רבי ירמיה בר אבא.

• ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה: כת לצים, כת שקרנים, כת חנפים, כת מספרי לשון הרע.

דף קג עמוד ב

• כיון שנעשה אדם רש מלמטה (שיש לו שונאים ואין רוח הבריות נוחה הימנו), נעשה רש מלמעלה (בידוע ששונאים אותו מלמעלה).

• לדעת רבי מאיר: אבשלום אין לו חלק לעולם הבא.

• לדעת רבי מאיר: אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהם "וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינָיו ה'" לא יחיו לעולם הבא עם הצדיקים וגם אין נידונים בגיהנום.

• "וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַף מִנְשָׂה הַרְבֵּה מְאֹד..." - שהרג את ישעיהו הנביא / שעשה צלם משאוי אלף בני אדם ובכל יום ויום הורג את כולם (מחמת כובד המשא).

- שקולה נשמה של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו.
- הגמרא מפרטת את חטאי אחז, מנשה ואמון.
- רבא מקשה מדוע לא מנו את יהויקים בכלל אלו שאין להם חלק לעולם הבא.
- מפני מה לא מנו את מיכה בכלל אלו שאין להם חלק לעולם הבא? - מפני שפיתו מצויה לעוברי דרכים.

אחד עשר פרקים בלבד?

בכתבי יד קויפמן ופארמה מופיעים במסכת סנהדרין ארבעה עשר פרקים.

שלושת הפרקים הנוספים הם שלושת הפרקים של מסכת מכות שלפנינו, אך בכתבי היד הם ההמשך של מסכת סנהדרין.

לעומת זאת, הרמב"ם (בהקדמה לפיהמ"ש) כתב כך:

"מסכת מכות בכמה העתקות היא מחוברת למסכת סנהדרין ונחשבת עמה, שכיון שאמר אלו הן הנחנקין הסמיכו לו ואלו הן הלוקין, ואין זה נכון, אלא היא מסכתא בפני עצמה, ונסמכה לסנהדרין לפי שאין מלקין ועונשין אלא הדיינים, והוא מאמר ה' והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו".

דף קד

דף קד עמוד א

- אלמלי הלווהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם - לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרגו שאול ושלשת בניו.
- הגמרא מבררת מדוע לא מנו במשנה את אחז ואמון בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא.
- ליהויקים יש חלק לעולם הבא, כי נתכפר לו בכך שלא ניתן לקבורה.
- בן צדיק יכול להציל את אביו הרשע, אבל אין אב צדיק יכול להציל את בנו הרשע.
- כל המזמן עובד כוכבים לתוך ביתו ומשמש עליו - גורם גלות לבניו.
- מפני מה לקו ישראל באיכה? - מפני שעברו על שלושים ושישה כריתות שבתורה, ומפני מה לקו באל"ף ב"ת? - מפני שעברו על התורה שניתנה באל"ף ב"ת.
- כל מקום שישראל הולכים - נעשים שרים לאדוניהם.

דף קד עמוד ב

- הגמרא דורשת בעמוד זה (החל מסוף העמוד הקודם) פסוקים מספר איכה.
- במרגלים נאמר "וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלֵילָה הַהוּא", ודורשת הגמרא: **אותו הלילה ליל ט' באב היה, אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות.** (והגמרא מביאה שלוש דרשות נוספות למילה "הלילה").
- **כל המיצר לישראל נעשה ראש.**

- כל המציק לישראל אינו עיף.
- בשביל מה הקדים כ"א לעי"ן (בסדר הפסוקים שבאיכה)? - בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם.
- כל האוכל מהלחם של ישראל טועם טעם לחם, ושאינו אוכל מהלחם של ישראל אינו טועם טעם לחם.
- אנשי כנסת הגדולה הם אלו שמנו את המלכים וההדיוטות המוזכרים במשנה שאין להם חלק לעולם הבא.
- דורשי רשומות היו אומרים שלכולם (אפילו למנשה ירבעם ואחאב) יש חלק לעולם הבא.

דף קה

דף קה עמוד א

- שלושה אמוראים נחלקו מה היתה ה'תשובה ניצחת' (המוזכרת בפסוק בירמיהו) שהשיבה כנסת ישראל לנביא (אחרי שהנביא אמר להם: "חזרו בתשובה").
- רבי אליעזר ורבי יהושע נחלקו אם לשאר הגויים (חוץ מבלעם) יש חלק לעולם הבא (כדעת המשנה בתחילת הפרק) או גם לא.
- הגמרא דורשת פסוקים שונים בפרשיית בלעם.
- בלעם חיגר ברגלו אחת היה (ושמשון בשתי רגליו), סומא באחת מעיניו היה, קוסם באמתו היה / בא על אתונו.

דף קה עמוד ב

- נאמר על בלעם שהיה "יֵדַע דַּעַת עֲלִיוֹן", והכוונה היא שהיה יודע לכוון אותה שעה שהקב"ה כועס בה.
- אמר להן הקב"ה לישראל: דעו נא כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי כל אותם הימים בימי בלעם הרשע, שאילמלא כעסתי כל אותם הימים לא נשתייר מישראל שריד ופליט.
- בשעה שהחמה זורחת והמלכים מניחים כתריהם על ראשיהם ומשתחווים לחמה מיד הקב"ה כועס.
- אהבה מבטלת שורה (=הנהגה) של גדולה (נלמד מאברהם), שנאה מבטלת שורה של גדולה (נלמד מבלעם).
- לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, שבשכר ארבעים ושתיים קורבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות. (רות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה).
- בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו.
- מברכתו של אותו רשע (בלעם) אתה למד מה היה בליבו.
- טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע.

דף קו

דף קו עמוד א

- שלושה היו באותה עצה (שגזר פרעה) כָּל הַבָּן הַיְלֹוֹד הַיְאֹרָה (תְּשַׁלְּיֶכֶהוּ): בלעם איוב ויתרו, בלעם שיעץ - נהרג, איוב ששתק - נידון ביסורים, ויתרו שברח - זכו בני בניו לישוב בלשכת הגזית.
- "אוי מי יחיה משמו אל" - אוי לה לאומה שתימצא בשעה שהקב"ה עושה כדיון לבניו.
- הגמרא מפרטת את העצה שנתן בלעם לבלק כדי להכשיל את ישראל.
- "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים" - רבי אליעזר: שטים שמה, רבי יהושע: שנתעסקו בדברי שטות.
- "רְפִידִים" - רבי אליעזר: רפידים שמה, רבי יהושע: שריפו עצמן מדברי תורה.
- כל מקום שנאמר בתורה "וַיֵּשֶׁב" אינו אלא לשון צער.
- בלעם - לאחר שנתן עיניו לקלל את ישראל ניטלה ממנו נבואה ונעשה קוסם.

דף קו עמוד ב

- לדעת המין שפנה לרבי חנינא: בלעם נהרג כשהיה בן שלושים ושלוש.
- מר בריה דרבינא אמר לבנו שכל אותם המנויים במשנה שאין להם חלק לעולם הבא שלא ירבה לדרוש בגנותם חוץ מבלעם הרשע.
- הגמרא מביאה מספר דרשות בנוגע לדואג האדומי.
- אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוף.

- **"הקב"ה ליבא בעי"** (רוצה את הלב של האדם ולא רק את לימוד התורה שלו).
- דואג ואחיתופל - לא זכו לקבוע הלכה כמותם.
- לא מת דואג עד ששכח את תלמודו. (לדעת רב: דואג נצטרע).
- כל שנותיו של דואג לא היו אלא שלושים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלושים ושלוש. (והם לא חיו באותה תקופה).
- בתחילה קרא דוד לאחיתופל 'דבו' ולבסוף קראו 'חברו' ולבסוף קראו 'תלמידו'.

סיום על מסכת סנהדרין?
האם ניתן לערוך "סיום" על מסכת
סנהדרין?
לקריאת מאמר בנושא זה:

דף קז

דף קז עמוד א

- לעולם אל יביא אדם עצמו לידי ניסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי ניסיון ונכשל.
- הגמרא בעמוד זה מביאה כמה דרשות בנוגע לחטא דוד ובת שבע.
- אבר קטן יש באדם, משביעו רעב ומרעיבו שבע.
- ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית אלא שבאה אליו במכאוב / אלא שאכלה פגה.
- כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה.
- הבא על אשת רעהו - לא ינקה כל הנוגע בה.
- ששה חודשים נצטרע דוד ונסתלקה הימנו שכינה ופירשו ממנו סנהדרין.

דף קז עמוד ב

- בימי שלמה הודיע הקב"ה שמחל לדוד על אותו עוון.
- "וילך אלישע דַּמְשֶׁק" - הלך להחזיר את גחזי בתשובה ולא חזר (אלא אמר לו: כך מקובלני ממך החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, והגמרא מביאה שלוש דעות מה היה חטאו).
- לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידים.
- בדפוס הגמרא שלפנינו צונזר קטע העוסק ביהושע בן פרחיה וישו.
- יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת.
- עד אברהם לא היתה זקנה, עד יעקב לא היו מחלות, עד אלישע לא היה חולה שנרפא ממחלתו.
- המשנה מפרטת את דינם של: דור המבול, דור הפלגה, אנשי סדום, מרגלים, דור המדבר, עדת קורח.

דף קח

דף קח עמוד א

- בברייתא מובאות דעות שונות לגבי דינם של דור המבול.
- דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה.
- לדעת רבי יוסי: דור המבול לא נתגאו אלא בשביל לגלג העין שדומה למים, לפיכך דן אותם במים שדומה לגלגל העין.
- שלושה נשתיירו מאותם מעיינות של דור המבול שהיו חמים: בלועה דגדר, חמי טבריא, עיניא רבתי דבירם.
- בא וראה כמה גדול כוחו של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל.
- **"נח איש צדיק תמים הָיָה בְּדֹרְתָיו" - רבי יוחנן: בדורותיו ולא בדורות אחרים, ריש לקיש: בדורותיו וכל שכן בדורות אחרים.**
- **"מִכָּל אֲשֶׁר בְּחָרְבָהּ מֵתוּ" - ולא דגים שבים.**

דף קח עמוד ב

- הגמרא ממשיכה בעמוד זה (בנוסף לעמוד הקודם) לדרוש דרשות על נח ודור המבול.
- **דור המבול - ברותחים קלקלו (בעבירה), וברותחים נידונו.**
- **"וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמִי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל הָאָרֶץ" - הגמרא מביאה ארבע דעות מה טיבם של שבעת הימים הללו.**
- הספדים של צדיקים מעכבים את הפורענות לבוא (ולכן המבול החל רק לאחר שבעת ימי האבלות על מתושלח).
- שלושה שימשו בתיבה וכולם לקו: כלב ועורב וחם.
- דירתם של עופות טהורים עם הצדיקים.

דף קט

דף קט עמוד א

• הגמרא מספרת על נחום איש גמ זו שנשלח להביא דורון לקיסר, והחליפו לו במלון את הדורון בעפר, ונעשה נס שהעפר נהפך לחרבות וחיצים ובאמצעותם כבש הקיסר עיר שלא הצליח לכבוש עד כה.

• חטא דור הפלגה (שבגללו אין להם חלק לעולם הבא לדעת רבי ירמיה בר אלעזר): נחלקו לשלוש כיתות, אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודת כוכבים, ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה.

• מגדל בבל - שליש נשרף, שליש נבלע, שליש קיים.

דף קט עמוד ב

• החל מסוף העמוד הקודם ועד אמצע עמוד זה הגמרא מספרת על חטאי אנשי סדום (על החוקים המעוותים שהנהיגו בסדום).

• התנאים נחלקו אם לעדת קרח יש חלק לעולם הבא.

• הגמרא דורשת את כל חלקי הפסוק "וַיִּקַּח קָרַח בֶּן יִצְחָר בֶּן קֵהָת בֶּן לֵוִי", ומבארת שלא מוזכר כאן הייחוס ליעקב, כי יעקב ביקש רחמים על עצמו שלא יוזכר בפרשת קרח.

• און בן פלת - אשתו הצילה אותו (הציעה לו בחוכמתה לפרוש מעדת קרח).

דף קי

דף קי עמוד א

- "חכמות נשים בנתה ביתה" - זו אשתו של און בן פלת, "ואולת בידיה תהרסנו" - זו אשתו של קרח.
- "ויקם משה וילך אל דתן ואבירם" - אמר ריש לקיש: מכאן שאין מחזיקין במחלוקת (וכפי שאמר רב: כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו, ורב אשי אמר שראוי ליצטרע).
- כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש.
- כל החולק על רבו כחולק על השכינה.
- כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם שכינה.
- כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה.
- כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה.
- ג' מטמוניות הטמין יוסף במצרים: אחת נתגלתה לקרח, ואחת נתגלתה לאנטונינוס בן אסורוס, ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבוא.
- ישנה מחלוקת אם קורח היה מן השרופים ומן הבלועים או לא.
- "ובני קרח לא מתו" - מקום נתבצר להם בגיהנום וישבו עליו ואמרו שירה.

דף קי עמוד ב

- בברייתא מובאת בהרחבה מחלוקת התנאים אם לדור המדבר יש חלק לעולם הבא.
- נחלקו התנאים (בברייתא) אם לעשרת השבטים יש חלק לעולם הבא.
- בניהם של הרשעים שמתו כשהם קטנים - נחלקו התנאים אם באים הם לעולם הבא (ובניהם של רשעים עובדי כוכבים לדעת כולם לא באים לעולם הבא).
- נחלקו הדעות מאימתי קטן בא לעולם הבא: משעה שנולד / משעה שסיפר / משעה שנודע / משעה שנימול / משעה שיאמר אמן.

דף קיא

דף קיא עמוד א

- אמן = אל מלך נאמן (בנוטריקון, שמאמין עליו את הקב"ה).
- הגמרא מביאה שלושה מקרים בהם רבי יוחנן דחה את פירוש ריש לקיש לפסוקים ואמר לו שלא נוח לו לקב"ה שכך הוא מפרש את הפסוקים.
- לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה (שמעון את גופו בשעה שהוא לומד תורה).
- הקב"ה אמר למשה: "כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב בא-ל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך... ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה ועכשיו אתה אומר לי והצל לא הצלת את עמך", ולכן העניש אותו שלא יראה במלחמת שלושים ואחד מלכים.
- "וַיְמַהֲרֵם מֹשֶׁה וַיִּקְדֹּ אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה" - מה ראה משה? לדעת רבי חנינא בן גמלא: ארך אפים ראה, לדעת חכמים: אמת ראה.

דף קיא עמוד ב

- עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, ובתנאי שאינו מתגאה.
- המשנה מפרטת את דיני עיר הנידחת (שאין להם חלק לעולם הבא), ומסיימת את המסכת במילים "כל זמן שהרשעים בעולם - חרון אף בעולם, אבדו רשעים מן העולם - נסתלק חרון אף מן העולם".
- רבי יוחנן וריש לקיש נחלקו האם כשחלקו ישראל את הארץ היו רשאים ליתן ולחלוק עיר אחת לשני שבטים.

דף קיב

דף קיב עמוד א

- הגמרא מסתפקת האם חל דין עיר הנידחת כאשר אנשי העיר הודחו מאליהם (בלא מדיחים).
- אין עיר נעשית לעיר הנידחת עד שתודח רובה - ונחלקו האמוראים מה עושים עם הראשונים שדנים אותם עוד קודם שידוע שרוב העיר הודחו.
- אדם נחשב לאחד מבני העיר לאחר שנמצא בעיר שנים עשר חודש, ונחשב לאחד מיושבי העיר (ונידון בדין עיר הנידחת) לאחר שנמצא בעיר שלושים יום.
- מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבעיר הנידחת יאבדו? - מי גרם להם שידורו בתוכה? ממונם, לפיכך ממונם אבד.
- נכסי רשעים הקרובים לעיר הנידחת, שיכולים לקבצם לתוך העיר באותו יום עצמו שכונסים שלל העיר לרחוב לשורפם, אובדים עמה.
- פיקדונות של עיר אחרת המופקדים בעיר הנידחת, ואפילו אם בני עיר הנידחת קיבלו עליהם אחריות - מותרים.
- התנאים נחלקו לגבי עיר שאין לה רחוב אם נעשית עיר הנידחת (ועושים לה רחוב) או לא.

דף קיב עמוד ב

- הסיבה לדין המובא בברייתא, שקדשי מזבח שהיו בעיר הנידחת ימותו ולא ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה - לדעת רבי יוחנן: "זָבַח רְשָׁעִים תועבה", לדעת ריש לקיש: מדובר בברייתא בקודשים קלים ובשיטת רבי יוסי הגלילי שסובר שהם ממון בעלים.
- תרומה הנמצאת בעיר הנידחת - אם היא בידי כהן: תירקב, אם היא בידי ישראל: תינתן לכהן שבעיר אחרת.
- עשרה דברים נאמרו בירושלים, וזו אחת מהן: אינה נעשית עיר הנידחת.
- מעשר שני שנטמא - פודים אותו אפילו בירושלים.

דף קיג

דף קיג עמוד א

- ר"א חולק על המשנה (שבדף קיא ע"ב) וסובר שכל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנידחת.
- לדעת רבי אבין בשם רבי אילעא: כל מקום שאתה מוצא כלל בעשה ופרט בלא תעשה - אין דנים אותו בכלל ופרט.
- היו בעיר הנידחת אילנות תלושים - אסורים, אילנות מחוברים - מותרים.
- אסור לבנות את העיר יריחו גם אם יקרא לה בשם אחר, וכן אסור לבנות עיר אחרת שנקראת בשם יריחו.
- **שלושה מפתחות לא נמסרו לשליח: של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים.**

דף קיג עמוד ב

- רשע בא לעולם - חרון בא לעולם, רשע אבד מן העולם - טובה באה לעולם, צדיק נפטר מן העולם - רעה באה לעולם, צדיק בא לעולם - טובה באה לעולם.

הדרן עלך מסכת סנהדרין